

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет педагогічної освіти**

Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

МИРОНЧУК ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

**ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Магістерська робота

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та
педагогіки вищої школи

Горук Н.М.

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Мирончук Ю.О. Магістерська робота «Формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти» подана на здобуття другого магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки». Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023.

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостей формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.

У роботі конкретизовано поняття конфліктологічної компетентності, розкрито її суть та складові компоненти, проаналізовано погляди науковців стосовно причин та умов, за яких формується конфліктологічні знання і уміння особистості. Визначено, що формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів відбувається у складі професійних знань, які включають знання щодо виявлення конфліктних ситуацій і прогнозування їх розвитку, аналізу конфліктної ситуації та результатів конфлікту, володіння уміннями і навичками запобігання та вирішення конфліктів, здатність конструктивно розв'язувати конфлікти та успішно вирішувати наслідки конфліктних ситуацій.

Рівень сформованості конфліктологічної компетентності майбутнього педагога включає когнітивний, особистісний, мотиваційний, емоційно-вольовий, рефлексивний та діяльнісний компоненти. Розвиток конфліктологічної компетентності майбутнього педагога може здійснюватися шляхом вивчення навчальних дисциплін на відповідну тематику; в рамках здобуття психолого-педагогічних знань; моделювання та аналізу конфліктних ситуацій в межах вивчення окремих тем і предметів впродовж здобуття вищої освіти.

Ключові слова: конфліктологічна компетентність, формування, підготовка майбутніх педагогів, заклади вищої освіти.

SUMMURY

Myronchuk Yu.O. The master's thesis "Development of conflict-related competence of future teachers in higher education institutions", submitted for the Master's degree of higher education, specialty 011 "Educational and pedagogical sciences". Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2023.

The master's thesis is devoted to the study of the specific features of the development of conflictological competence of future teachers in higher education institutions.

The work specifies the meaning of conflict competence, discloses its essence and components, analyzes the views of scientists on the causes and conditions under which conflict knowledge and skills are formed. It is determined that the formation of future teachers' conflict competence is a part of professional knowledge, which includes knowledge on identifying conflict situations and predicting their development, analyzing the process and results of the conflict, mastering the skills of conflict prevention and resolution, the ability to constructively resolve conflicts and successfully address the consequences of conflict situations.

The level of the development of future teacher's conflict competence includes cognitive, personal, motivational, emotional, volitional, reflective and activity components. The development of the future teacher's conflict competence can be carried out through the learning of disciplines on relevant topics; as a part of the acquisition of psychological and pedagogical knowledge; in the process of modeling conflict situations, while studying certain themes and subjects in higher education institutions.

Keywords: conflict competence, formation, training of future teachers, higher education institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	9
1.1 Конфліктологічна компетентність як предмет наукового дослідження.....	9
1.2 Значення конфліктологічної компетентності в професійній підготовці майбутнього педагога.....	17
1.3 Етапи формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.....	25
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	35
2.1 Опис групи дослідження.....	35
2.2 Методологія дослідження рівня сформованості конфліктологічної компетентності студентів	38
2.3 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	52
3.1 Модель формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.....	52
3.2 Шляхи формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.....	60
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Сучасна соціально-політична нестабільність, зміни системи цінностей призводять до зростання напруженості, яка проявляється переважно у формі конфліктів. В умовах стрімких змін освіта покликана підготувати молодь до життя та діяльності сучасного суспільства. Державні установи висувають нові вимоги до майбутніх спеціалістів, особистісних і професійних якостей. Бізнес організації шукають спеціалістів, які оволоділи такими навичками, як уміння працювати в команді, вирішувати складні проблеми, мали емоційний інтелект тощо. За припущеннями молодих спеціалістів, недавні випускники шкіл на початку кар'єри не мали вміння публічно виступати, приймати рішення, керувати конфліктами та вести переговори. Тому в контексті вищих навчальних закладів важливо розвивати індивідуальну конфліктологічну компетентність.

У різні періоди історії суспільство допускає і розглядає правомірний психологічний тиск на людей з різними силами в певних сферах суспільного життя як вихід із конфліктних ситуацій. Навчальні заклади є одним із найбільш сприятливих місць для психологічного тиску, тут відбувається зустріч природного матеріалу (спонтанної, ірраціональної людини) з культурною формою, у такому співвідношенні це протиставлення пов'язане зі створенням нового змісту сфери людської свідомості, узгоджуючи індивідуальну логіку з логікою суспільства. Фактично, це конфлікт між біологічним і соціальним, коли природі надається творчий формат, адже лише у формі творчості реалізується її призначення.

Здатність вирішувати конфлікти є важливою складовою формування професійної компетентності майбутніх педагогів, робота яких передбачає постійне спілкування з людьми в процесі професійної діяльності.

До розгляду поняття «конфліктологічна компетентність» у своїх наукових працях зверталось багато дослідників. Зокрема, зміст поняття «конфліктологічна компетентність» та особливості процесу формування

конфліктологічної компетентності у представників окремих спеціальностей досліджували А. О. Лукашенко, І. В. Козич, А. М. Гірник, А. О. Горова, Л. П. Дума, М. Ю. Михайловська, та ін. Проте, на наш погляд, питання цілеспрямованого формування конфліктологічної компетентності студентів, майбутніх фахівців педагогічних професій, які працюватимуть з людьми, потребує узагальнення й систематизації.

Обрана проблема має науково-теоретичну актуальність, практичне значення та займає важливе місце в психолого-педагогічному дискурсі в Україні та за її межами. Ми підходимо до пояснення з двох взаємопов'язаних аспектів. Перший – термінологічний – відображає палітру підходів і тлумачень феноменів «педагогічна компетентність» і «конфліктна компетентність» та суміжних трактувань. Другий стосується перенесення акценту з формування у майбутніх педагогів знань, умінь, навичок попередження та запобігання виникненню конфліктів між учасниками освітнього процесу, досвід і навички розвитку сприятливої поведінки в конфлікті, знання та вміння ефективно розв'язувати конфлікти. Науково-теоретичною основою реалізації такого підходу є створення нового розуміння природи соціально-індивідуальних та, особливо, освітніх конфліктів як позитивного явища у розвитку освітніх процесів і соціально-професійних відносин. Актуальність теми та практична значущість зумовили вибір теми дослідження: «Формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти».

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогів.

Предмет дослідження – формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога у закладах вищої освіти.

Метою нашого дослідження є визначити й обґрунтувати шляхи та засоби формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів.

Досягнення мети полягає у розкритті наступних завдань:

1. Визначити та розкрити сутність конфліктологічної компетентності як предмета наукового дослідження;

2. Окреслити складові та етапи формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога у закладах вищої освіти;

3. Вивчити стан сформованості конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів;

4. Обґрунтувати особливості, шляхи та засоби формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти.

У роботі використовувався комплекс методів, вибір та поєднання яких обумовлені змістом проблеми та етапами дослідження. Для вирішення поставлених завдань були застосовані наступні **методи наукового пошуку**: *теоретичні* – індукції, дедукції, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та систематизації (у процесі аналізу теорій і концепцій, здійснення логічних висновків та узагальнення вчених матеріалів); *емпіричні* – анкетування, спостереження, моделювання, інтерпретація та аналіз отриманих результатів.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що: обґрунтовано складові конфліктологічної компетентності; систематизовано підходи науковців до визначення конфліктологічної компетентності, обґрунтовано особливості формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої.

Практичне значення роботи знайшло вияв у розробці моделі формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів у закладах вищої освіти та окресленні шляхів і засобів ефективної підготовки майбутніх педагогів до вирішення та запобігання конфліктів в освітньому середовищі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження та основні положення роботи висвітлено у доповіді, представленій на студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної освіти», Львів, 2023 р. та у тезах: Мирончук Ю. (2023). Сучасні підходи до формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів. *Матеріали студентських наукових конференцій кафедри загальної педагогіки*

та педагогіки вищої школи «Актуальні проблеми в освіті». Львів: ЛНУ імені Івана Франка. Вип.19. С. 68-69.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменування, серед яких 6 – іноземною мовою), рисунків та 2 додатків.

Загальний обсяг магістерської роботи – 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

1.1. Конфліктологічна компетентність як предмет наукового дослідження.

Сучасний рівень розвитку українського суспільства характеризується різноманітними конфліктами в матеріальній, духовній, виробничій та комунікаційній сферах. Тому конфліктологічна компетентність відіграє важливу роль у структурі професійної компетентності майбутнього фахівця, що вимагає не лише конфліктологічних знань, а й конструктивного розв'язання ситуацій, пов'язаних із професійним конфліктом, попередження конфлікту та своєчасного розслідування.

Важливість формування конфліктологічної компетентності у майбутніх спеціалістів визначається високим рівнем конфліктогенності професійного середовища. Наявність великої кількості практичних протиріч у процесі діяльності робить конфлікти неминучими явищами, а конфліктологічна компетентність є важливою частиною професіоналізму людини. Тому вищий навчальний заклад надає пріоритет такій організації виховної роботи, яка спрямована на формування конфліктологічної компетентності на рівні підготовки студента до професійної діяльності. Психологічно компетентна в конфлікті людина повинна знати причини конфлікту, закономірності його розвитку і перебігу, поведінку, відносини і діяльність опонентів у конфлікті, їх психічний стан, психологічні особливості конфліктуючої людини, норми і моральні регулятори.

Конфліктність як система конфліктних знань створює передумови для формування прагнень власника набутих знань у професійній діяльності, до вирішення завдань самовдосконалення на індивідуальному та професійному

рівнях. Отже, конфліктна компетентність включає вміння застосовувати набуті під час навчання знання: конструктивне ставлення до конфліктів, контроль навичок неконфліктного спілкування в складних ситуаціях, уміння оцінювати та пояснювати проблеми, що виникають, аналізувати наявність конфлікту та можливості управління ним.

Виділяють три вміння розкриття практичної складової конфліктологічної компетентності [12]:

- 1) сприйняття та розуміння конфлікту;
- 2) уміння передбачити й оцінити результат конфлікту;
- 3) уміння попередження та вирішення конфліктів, використання конфліктів у виховних цілях.

До конфліктологічної компетентності на думку Михайловської М. Ю. можна віднести такі навички:

- зменшення стресу та агресії в контексті конфліктної компетентності;
- керування своїм психічним станом;
- здійснення адекватної оцінки конфлікту та прогнозування обґрунтованих варіантів його подальшого розвитку;
- розуміння завдань, які постають на кожному етапі розвитку конфлікту;
- спостереження за поведінкою учасників конфлікту;
- надання достовірної інформації кожному під час розвитку конфлікту;
- координувати рішення та взаємодії в процесі вирішення конфлікту [25, с. 241].

Під час навчання закладається конфліктність як якість майбутнього фахівця, особливо важливо розуміння психологічного змісту особистісного аспекту конфлікту [5]. Сучасні умови підготовки майбутніх фахівців здійснюються шляхом вивчення таких спецкурсів: «Основи конфліктології», «Соціальна психологія» і формують у студентів скоріше конфліктологічні знання, конфліктологічну культуру, та неконфліктологічні навички. Щоб розвинути конфліктологічну компетентність під час навчання в університеті, студенти повинні свідомо вивчати та розвивати ці вміння [25, с. 241].

До конфліктологічної компетентності відноситься здатність адекватно застосовувати різні стратегії поведінки в конкретній життєвій ситуації. Демонструючи таку компетентність, людина спрямовує зусилля на пошук основи для конструктивної дискусії.

На думку Катасанова О. М., конфліктологічна компетентність є частиною соціально-психологічної компетентності особистості, включає знання про виникнення, розвиток і припинення конфліктів; уміння діяти в конфліктній ситуації, прогнозувати її динаміку, запобігати деструктивним діям, завершувати конфлікт з мінімальними втратами для себе та опонента; первинні навички конструктивної поведінки на всіх етапах розвитку конфлікту [16].

Підкреслимо, що єдиного поняття, яке б визначало конфліктологічну компетентність спеціаліста та її місце в системі компетностей сучасного педагога, не існує [6].

Умовами формування компетентності є: внутрішні (усвідомлення власних особистісних рис, стосунки з іншими людьми, поведінка в конфліктних ситуаціях) та зовнішні чинники (включення студентів у квазіпрофесійну діяльність, знання психології вирішення конфліктів) [11].

Поняття «культура конфлікту» тісно пов'язане з терміном «конфліктна компетентність». Вперше в психології цей термін був запропонований психологом Л. Петровською і включає: розуміння природи конфліктів, типологію конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів; оволодіння навичками безконфліктного спілкування в складних життєвих ситуаціях; здатність оцінювати та пояснювати проблеми, що виникають; наявність навичок управління конфліктами; здатність конструктивно розв'язувати конфлікт, розуміти наслідки конфліктів та вміння їх уникати.

Дослідження показують, що важливими ознаками конфліктної поведінки особистості є: емоційна нестабільність; низький рівень самоконтролю та конфліктостійкості; накопичення раніше невирішених

конфліктних ситуацій, наслідки яких відчуває людина; брак впевненості в собі; досить високий рівень насильства та конфліктності; упередженість в оцінках, зниження професійної мотивації через конфліктні стосунки в групі; диктаторський стиль викладання; негативний соціально-психологічний клімат у групі; деградація іміджу та статусу через неконструктивні конфлікти в минулому.

На нашу думку, слід звернути особливу увагу на таку рису особистості, як конфліктостійкість. Лях Т., Спіріна, Т., Деркач В. визначають, що це прояв певної психологічної стійкості. Конфліктостійкість – це здатність особистості у складних ситуаціях неконфліктно вирішувати внутрішні та зовнішні конфлікти, що виникають із нагальних життєвих питань. Часто її розглядають як активне бажання і здатність людини протистояти спокусі вступити активним учасником конфлікту.

Водночас, здатність долати, обмежувати і управляти конфліктними ситуаціями можна розглядати як здатність долати емоційні ситуації, що негативно впливають на стан людини. Слід також зазначити, що емоційна стійкість є важливою особистісною рисою, яка забезпечує формування конфліктостійкості особистості, здатності протистояти впливу негативних емоцій [24].

Отже, враховуючи викладене, культура конфлікту, на нашу думку, означає сукупність стійких індивідуально-особистісних характеристик, які проявляються на фізіологічному, нервово-психічному, емоційно-вольовому, комунікативному та поведінковому рівнях. Це здатність до спілкування і способи поведінки особистості в конфліктах, які орієнтовані на їх вирішення і попередження. Ця поведінка впливає на процес і результат взаємодії з іншими, керівниками та підлеглими, дітьми та батьками [47].

Соціально-педагогічні причини та умови, за яких формується конфліктологічна культура особистості, можна поділити на об'єктивні (зовнішні) та особистісні (суб'єктивні, внутрішні). До перших відносяться:

1. Мікросередовище – це родичі, родина, в якій людина виросла на

перших етапах життя, тут вона зберігає свої перші знання, уміння, світогляд, моральні норми, норми, оцінки, самооцінку та інші особистісні елементи. Вплив на стосунки з іншими.

У науковій літературі висвітлено та поглиблено проаналізовано чинники, що впливають на стан та здоров'я дитини. Більшість із цих факторів є соціально-освітніми, соціально-психологічними, соціально-культурними та соціально-економічними. Причини соціокультурного характеру – прискорений темп сучасного життя, брак часу та накопичення стресу. Наслідком цього є надмірне навантаження батьків, поява багатьох особистих проблем. Такий особистий конфлікт батьків відбивається на розвитку дітей і позначається на їх вихованні. Незадовільні умови життя, соціально-економічні фактори, що негативно впливають на розвиток особистості; Зайняті батьки і брак часу на дитину. До соціально-психологічних факторів вчені відносять дисгармонійність сімейних стосунків і дисгармонійність сімейного виховання.

2. Стиль виховання, характер і ступінь спілкування «батьки-дитина» є джерелом майбутньої конфліктологічної культури, особливо у формуванні дитини. Транслюючи суспільно корисний досвід, батьки іноді передають негативну сторону, яка є дуже емоційною «інструкцією до дії». Через відсутність особистого досвіду дитина не може співвіднести свою поведінку з реальною дійсністю.

3. Макросередовище – середовище, з яким час від часу стикається людина в процесі розвитку, становлення особистості.

4. Соціальна культура – правила, норми, моральні цінності, застереження, заборони в суспільстві і впливають на поведінку і стосунки з оточуючими («Не вбий», «Не вкради», «Конфліктна людина – погана людина» і т. д.).

До формування конфліктологічної культури особистості можна включити такі особистісні фактори: комунікативний компонент, мотиваційний компонент особистості, конфліктність, емоційно-вольовий компонент, моделі поведінки (функціональний компонент), стресостійкість і

конфліктостійкість, впевненість у собі [35].

Козич І. В. розглядає конфліктну компетентність як частину соціально-психологічної компетентності і виділяє наступні структурні частини:

- 1) Знання причин, методів і формальностей конфліктів, перебігу та припинення конфліктів;
- 2) навички конструктивної поведінки на всіх етапах розвитку конфлікту;
- 3) здатність аналізувати конфліктну ситуацію, прогнозувати її динаміку, запобігати деструктивним діям, прагнути до конструктивного вирішення конфлікту [19].

При створенні відповідної моделі конфліктологічної компетентності важливо враховувати такі конкретні блоки: методологічний, теоретичний, практичний (знання, навички, досвід роботи в конфлікті) та технологічний блоки, особистісні характеристики суб'єкта конфлікту, нормативні та моральні межі конфлікту.

Компетентний методологічний блок, пов'язаний з конфліктом, – це система методів діагностики, дослідження, прогнозування, попередження конфліктів, принципів і перспектив.

Теоретичний блок включає знання різноманітних підходів до конфліктів у філософії, психології, соціології, філології та інших науках і дисциплінах.

Суть дійового блоку – переживання взаємодії в конфлікті та пошук балансу між особистим інтересом і зовнішніми вимогами морального самовизначення.

Технологічний вузол є сполучною ланкою між теорією і практикою. Його складовими є гуманітарні технології створення соціально-психологічних програм руху суб'єкта в конфлікті.

Особистісні характеристики суб'єкта конфлікту – це такі його індивідуально-психологічні особливості, та як характер і поведінка.

Нормативні та етичні межі конфлікту включають здатність взаємодіяти з конфліктними питаннями, не виходячи за межі раціонального, чесного та прозорого підходу до конфлікту.

Під конфліктологічною компетентністю Рогуцький Ю. І. розуміє соціальну компетентність, яка базується на соціальному, індивідуальному та особистісному рівнях професійної діяльності. Він визнає, що здатність до конфлікту є основною якістю особистості, яка включає суперечливі характеристики конфлікту: інтелектуальну сферу (система конфліктологічних знань, розумову гнучкість), емоційну сферу (самооцінка, рівень впевненості в собі, рівень стресу), емоційну сферу (самооцінка, рівень впевненості в собі, рівень стресу), інтелектуальну сферу (систему знань про конфлікти, розумову гнучкість), емоційну сферу (самооцінка, рівень впевненості в собі, рівень стресу), інтелектуальну сферу, мотиваційну сферу (конфліктне ставлення, конфліктна мотивація), рівень самоконтролю, суб'єктивно-функціональна сфера (система вмінь розв'язувати конфліктні проблеми в управлінні конфліктами) [37].

Рогуцький Ю. І. виділив такі взаємопов'язані компоненти конфліктологічної компетентності:

1) когнітивний відділ – система науково-теоретичних знань про різні аспекти конфлікту;

2) емоційно-вольовий організм – здатність активно контролювати емоційно-вольовий стан особистості в конфліктних і передконфліктних ситуаціях;

3) елемент мотивації – спрямованість особистості на конструктивне вирішення конфліктної ситуації, відсутність конфліктофобії;

4) рефлексивний елемент – здатність досліджувати здібності особистості та здатність реконструювати частини психологічного образу партнерів і конфліктних ситуацій;

5) поведінковий компонент – стратегії конфліктної поведінки та їх адекватне використання [37].

Дослідження існуючих підходів до врахування структурних елементів конфліктологічної компетентності дозволяє запропонувати власну пропозицію структури конфліктологічної компетентності, організовану у два

блоки: професійна характеристика та особистісна характеристика.

До особистісних характеристик, на нашу думку, відносяться: рефлексія власної поведінки (аналіз дій, здійснених до конфлікту, поведінка та аналіз у постконфліктній ситуації), емпатія (вираження свідомості та симпатії до опонента), емоційна гнучкість (емоційність у постконфліктній ситуації) здатність швидко виходити із ситуації та контролювати прояв емоцій у конфліктній ситуації, виховна методика (дотримання правил поведінки вчителя), креативність (пошук нових варіантів вирішення конфліктних ситуацій, прояв креативності в конфлікті), саморозвиток (здатність до навчання, самовдосконалення, отримання нових знань), самоаналіз (переосмислення власної поведінки та почуттів у конфліктних і постконфліктних ситуаціях), відкритість (вираження почуттів і думки чесно), етичність (повага до етичних і моральних норм суспільства), духовність (високий рівень індивідуальної самоорганізації, рівень профілю).

Професійні характеристики включають:

- Теоретичні знання про конфлікт, знання корпоративного законодавства, нормативних документів навчального закладу, знання новітніх методик організації навчальної діяльності;

- практичні навички конструктивного вирішення конфліктних ситуацій, уміння організувати командну роботу; навички конструктивного спілкування та запобігання конфліктам.

На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми конфліктологічної компетентності можна зробити наступні висновки.

1. Конфліктність – явище багатогранне. Характер і характеристики структурних елементів залежать від теоретико-методологічної установки дослідження.

2. Виділені науковцями структурні елементи конфліктологічної компетентності є взаємодоповнювальними.

3. Компоненти, визначені в структурній моделі конфліктологічної компетентності, організовані у два блоки: професійні характеристики та

особистісні характеристики.

1.2. Значення конфліктологічної компетентності в професійній підготовці майбутнього педагога.

Реформування системи освіти в Україні запровадить нові вимоги до рівня знань, умінь та компетентностей працівників, професія яких залишається важливою та затребуваною як у нашій країні, так і за кордоном. Однією з ключових характеристик майбутнього педагога є його компетентність, яка проявляється в умінні адаптуватися до нестандартних ситуацій, що виникають у його професійній діяльності. У такі моменти педагог повинен бути готовий приймати самостійні рішення, проявляти активність, гнучкість і конструктивність [1, с. 12].

Підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних спеціалістів є основною метою вищих навчальних закладів, насамперед викладачів [4, с. 201].

Майбутні педагоги повинні не тільки правильно себе подавати, а й вміти ефективно вирішувати складні конфліктні ситуації, що виникають у різних сферах життя.

Тому особливого значення набуває конфліктологічна компетентність, яка є невід'ємною частиною професійно-педагогічної майстерності педагога. В умовах війни з Російською Федерацією потреба у формуванні конфліктологічних компетенцій майбутніх педагогів стає ще більш актуальною. Окупанти руйнують міста та вбивають мирне населення. Військова окупація несе з собою дедалі більшу економічну та культурну кризу, посилює міжособистісні конфлікти та конфлікти в різних сферах суспільного життя [7, с. 24].

Розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх учителів

включає формування конфліктологічних знань у складі професійних знань та практичних навичок їх застосування. Це, насамперед, знання щодо виявлення конфліктних ситуацій і прогнозування їх розвитку, аналіз результатів конфлікту; володіння уміннями і навичками запобігання та вирішення конфліктів; здатність конструктивно розв'язувати конфлікти; успішне вирішення негативних наслідки конфліктних ситуацій тощо [8, с. 11].

Складність сучасного життя зумовлює важливість конфліктологічної проблематики, яка включає педагогічну освіту на усіх рівнях професійної підготовки спеціалістів. Отримавши диплом, педагог стикається з проблемою конфліктних ситуацій, які можуть виникнути у професійній діяльності та суспільному житті.

Працюючи в школах або інших місцях, педагог вирішує різні конфліктні ситуації, перебуваючи в системах: «учень-учень», «учитель-учень», «учитель-батьки», «учитель-учитель», «учитель-адміністрація» тощо [9]. Реальною і першочерговою проблемою освітньої галузі залишається вирішення конфліктних ситуацій у системі «студент-студент».

Розвиток конфліктологічної компетентності майбутнього педагога може здійснюватися шляхом:

- 1) вивчення навчальних дисциплін на відповідну тематику;
- 2) розвиток конфліктологічної компетентності в рамках здобуття психопедагогічних знань;
- 3) моделювання конфліктних ситуацій в межах вивчення окремих тем впродовж здобуття професійної освіти;
- 4) набуття відповідних конфліктологічних навичок впродовж вивчення загальноосвітніх предметів [14, с. 112].

З давніх-давен конфлікти виникали в усіх сферах діяльності людини, тому для їх запобігання необхідно готувати фахівців і розвивати їх особистісні якості, які сприятимуть здатності вирішувати конфлікти конструктивно та ефективно. Навчальна діяльність не є винятком, оскільки саме у закладах загальної середньої освіти часто виникають конфлікти.

Проте слід зазначити, що освітні конфлікти мають особливі психологічні особливості, які відрізняють їх від інших видів конфліктів. Ці характеристики зумовлені в основному спеціальними характеристиками навчальної діяльності, яка полягає у взаємозв'язку навчальної діяльності з результатами досягнення навчальних цілей.

Це також стосуються специфіки позанавчальної діяльності, яка займає особливе місце в освітньому процесі. Важливим аспектом є зв'язок із результатом спільної діяльності, яка є водночас спільним продуктом та особистим досягненнями кожного учасника освітнього процесу. Крім того, спостерігається недостатня підготовка навичок спільної діяльності та низькі комунікативні уміння учнів, що може часто призводити до виникнення конфліктів в учнівському середовищі.

Климентьєва О. С. припускає, що після закінчення вищого навчального закладу майбутні спеціалісти потрапляють у професійні ситуації, які можуть спричиняти конфлікти. Вони повинні діяти ефективно і рішуче, вирішуючи різноманітні завдання у сфері своєї професійної діяльності та соціально-психологічних відносин [17].

Для ефективного розв'язання міжособистісних конфліктів майбутній вчитель має враховувати такі чинники:

- реальний рівень розвитку конфлікту;
- усвідомлення необхідності вирішення конфлікту учасниками;
- готовність і здатність учасників конфлікту працювати конструктивно;
- наявність методів, прийомів і ресурсів вирішення конфліктів.

У контексті проведення тренінгових занять з формування конфліктних навичок Петрінко В. С. вказує на важливість таких видів діяльності:

- поглиблене знання закономірностей взаємодії учасників та міжособистісних стосунків;
- надання системи знань про конфліктологію як науку;
- формування вмінь розуміти та контролювати власні почуття та емоції;
- розвивати навички конструктивного спілкування;

- розвиток гнучкості в процесі спілкування між людьми;
- формування умінь ефективного вирішення міжособистісних конфліктів;
- розуміння характеристик своєї особистості, які проявляються під час міжособистісного спілкування;
- здатність розпізнавати особливості інших учасників взаємодії [31].

Для успішного вирішення таких завдань необхідно, щоб учасники оволоділи системою соціально-психологічних знань, що стосуються проблем міжособистісного спілкування та взаємодії [41].

Тому системний підхід до вивчення психології людини дає змогу виділити конфліктогенні компетентнісні структури, їх компоненти, етапи розвитку, гендерні чинники, провести аналіз динаміки розвитку. Визначено, що різні рівні професійної підготовки можуть бути використані для вивчення досягнень і підходів різних шкіл з використанням комплексного підходу, заснованого на діяльнісному, контекстному, конфліктно-середовищовому, технологічному, системному, координації особливих ситуацій.

Виходячи з комплексного підходу до поняття конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя, ми визначаємо її як складну особистісно-професійну поведінку, активне формування та розвиток якої відбувається під час навчання у закладі освіти.

Професійна конфліктологічна підготовка у закладах вищої освіти повинна розглядатися як мета досягнення здобувачами освіти найвищого рівня розвитку конфліктологічної компетентності, яка має базуватися на таких аспектах:

- 1) професійна діяльність:
 - практика - орієнтована на здобуття організації освітнього процесу;
 - інтеграція різних видів діяльності студента (навчальної, організаційно-дослідницької, проектної, самостійної навчальної діяльності та ін.) у формуванні навчально-професійної діяльності в процесі навчання у закладах вищої освіти;

- моделювання конфліктних ситуацій у процесі викладання гуманітарних та професійно-орієнтованих дисциплін,

- застосування спеціальних психолого-організаційних технологій, спрямованих на вирішення конкретних проблем у діяльності освітніх організацій та майбутньої підготовки педагогів, пов'язаних із конфліктом;

2) Зміст освіти:

- програмно-методичне забезпечення підготовки студентів до роботи із постраждалими від конфліктів – інтеграція змісту освіти завдяки розробці інтегрованих навчальних курсів та міждисциплінарних модульних програм;

- гуманізація освіти та дискурсу освітнього процесу [45, с. 218].

Нині склалася ситуація, коли конфліктна проблематика імплементована в реалії суспільного життя та у свідомість суспільства. Вищі навчальні заклади нічим не відрізняються.

Тому, згідно з дослідженням, яке представляють Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В., Шварп Н. В., близько 2/3 представників керівництва вищих навчальних закладів, викладачів і студентів вважають конфлікти природними і неминучими в навчальному процесі. Основні причини конфліктів у вищих навчальних закладах пов'язані, насамперед, з конфліктологічним характером самого навчального процесу, сили конфлікту протилежні, а це неминуче призводить до конфліктів. Крім того, в конфліктних ситуаціях педагог може виступати як суб'єкт, тобто безпосередній учасник конфлікту, або посередник між конфліктуючими сторонами. Тому вміння керувати конфліктами та конструктивно їх розв'язувати є необхідною умовою навчальної діяльності та важливою частиною професійної компетентності викладача вищої школи [15].

Можна стверджувати, що конфлікти супроводжують суспільство в усіх сферах людської діяльності, тому для того, щоб людина не володіла певними навичками та вміннями, необхідний конструктивний розвиток та ефективно вирішення конфліктних ситуацій, а також певний розвиток особистості.

Педагогічна діяльність не є унікальною, і під час її здійснення часто виникають конфлікти. Передумовами виникнення конфліктних ситуацій в

освітньому процесі можуть бути: невміння педагога передбачити поведінку учнів на уроці, нетерпимість до «перешкод», що зривають заплановані уроки; прагнення педагога за будь-яку ціну зберегти свій соціальний статус; педагог оцінює не конкретні дії учня, а його особистість у цілому; невміння педагога проаналізувати ситуацію та бажання покарати винного учня; нетерпимість до деяких особистісних особливостей і поведінки педагога; особистісні якості педагога (образливість, розчарування, мстивість, безпорадність тощо); відсутність у педагога навчальних навичок, інтересу до навчальної діяльності; поганий психологічний клімат і погана організація праці педагогічного колективу.

Загальновідомо, що за розвиток і вирішення навчальних конфліктів відповідає вчитель. Діяльність з вирішення конфліктів включає певні види діяльності (аналіз і розв'язання конфліктів) і дії, спрямовані на реалізацію цих заходів, які наведені на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Модель врегулювання конфлікту

Водночас, під час реалізації освітнього процесу вчителі стикаються з серйозними проблемами у вирішенні конфліктних ситуацій як з учнями, так і зі своїми колегами та адміністрацією школи. Отже, конфліктологічна компетентність є одним із ключових чинників системи компетентностей фахівця і служить основою формування професіонала, якість підготовки фахівця високої національності є дуже важливою характеристикою [31].

Чітке розуміння її сутності, структурних компонентів, вимог і рівнів розвитку є важливим для визначення шляхів і особливостей формування конфліктологічної компетентності педагогів у системі професійного розвитку. Часто, конфліктологічну компетентність педагога розуміють як здатність зменшувати деструктивні впливи конфліктів в освітньому середовищі шляхом вибору різних стратегій поведінки.

Дослідники характеризують природу конфліктологічної компетентності педагога у таких функціях:

- комунікативна (система вмінь вчителя чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, використовуючи вербальні та невербальні засоби, організовувати конструктивну дискусію, аргументування, перевірка, передача логічної та емоційної інформації);
- рефлексивна (розуміння себе та навколишнього світу, спонукання до аналізу причинно-наслідкових зв'язків, саморозвиток, самовдосконалення, пошук життєвого досвіду та особистісна оцінка);
- профілактична (усунення напруги спілкування між учасниками на початкових етапах розвитку конфліктної взаємодії);
- виховна (досвід конструктивної поведінки в конфлікті);
- креативність (перенесення колективом нових якісних і кількісних показників у нову ситуацію, використання нових, творчих методів захисту, вирішення конфліктів);
- контрольна (вирішувати конфлікти);
- інтегрована (узгодження індивідуальних і колективних інтересів, зміцнення формальних і неформальних груп, зміцнення і стабілізація спільних інтересів) [14].

Соціально-психологічний конфлікт – це когнітивний конфлікт, ворожнеча щонайменше двох людей, груп, суперечливих, несумісних, несумісних інтересів, потреб, цілей, типів особистості, стосунків, значущих для окремих груп установок. Неузгодженість цілей, потреб, прагнень і учасників стосунків може призвести до міжособистісного конфлікту.

Міжособистісний конфлікт – це взаємодія людей, чії цілі, потреби, цінності, поведінка або методи виключають або заважають один одному, протистоять або несумісні в ситуації.

Існують певні правила поведінки, виходячи зі становища особистості в суспільстві. Роль – це поведінка, яка орієнтується на певне місце в суспільстві і відповідає певним соціальним вимогам і правилам.

У процесі спілкування людина виступає в різних соціальних ролях. Залежно від взаємодії та оточення, вона прийме інший тип спілкування для досягнення бажаного результату. Якщо поведінка суб'єкта чи об'єкта спілкування не відповідає даній ролі, це може сприяти міжособистісному конфлікту.

Рольовий конфлікт часто виникає в ході ділових відносин. Інші люди майже завжди будуть свідками порушення прийнятого в суспільстві способу поведінки. Людина, яка бажає будь-яким способом зберегти свій соціальний статус, введе ситуацію в конфлікт [42].

Отже, конфліктологічна компетентність – це складне соціально-психологічне явище, яке має багатоплановий характер і знаходить відображення в різних сферах педагогічної діяльності. Значний вплив на розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів має спеціальна конфліктологічна підготовка майбутніх спеціалістів у психолого-педагогічних умовах.

Наше дослідження свідчить, що наукові підходи, спрямовані на розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх учителів, мають значні можливості в теоретичній, методологічній та практичній реалізації. Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі полягають у визначенні умов розвитку психологічних особливостей, особистісних особливостей педагогів, тренінгової програми, спрямованої на виявлення особистісних ресурсів, що забезпечують високий рівень розвитку їхньої конфліктологічної компетентності, а також ефективність розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів.

1.3. Етапи формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.

Конфліктологічна компетентність має свою структуру, яка включає гностичний, просторовий, конструктивний (контрольний), комунікативний, нормативний і рефлексивно – ситуативний компоненти.

Навички вирішення конфлікту не тільки зводять важливі ознаки конфлікту до системи знань, а й включають активний вплив на нього (діяльність), що відображає елементи контролю та регулювання. Крім того, слід зазначити, що володіння певними знаннями, уміннями та навичками у сфері конфліктології потребує розвитку особистісних і професійних якостей, які дозволяють ці знання, уміння та навички ефективно застосовувати для управління конфліктами. Конфліктологічні компетенції тісно пов'язані з соціально-інтелектуальними компетенціями, тобто як лідер вчитель має бути проникливим, здатним до розуміння людей – справжніх причин їхньої поведінки та можливих конфліктних стратегій.

Безсумнівно, що конфліктна компетентність пов'язана з аутопсихологічною компетентністю, такою як стресостійкість, самоконтроль, адекватна самооцінка [12]. Співвідношення між конфліктологічною компетентністю та адміністративно-правовою компетентністю (чи професійно-лідерською) виникає при наявності адміністративно-правових обмежень у виборі методів впливу на опозицію.

Психопедагогічна компетентність також пов'язана з конфліктологічною компетентністю, оскільки педагог повинен здійснювати різний психолого-виховний вплив на опонентів і групу, він може виконувати індивідуальні завдання з кожним опонентом.

Наявність цих взаємозв'язків є вагомою підставою для досягнення

високої конфліктологічної компетентності, тобто розвиток кожного з перерахованих вище видів компетентностей є важливими для формування конфліктологічної компетентності. Відповідно, конфліктологічна компетентність як здатність і готовність педагога конструктивно керувати конфліктами є важливою частиною психолого-педагогічної компетентності.

Конфліктологічна компетентність є складовою частиною соціально-психологічної компетентності, оскільки міжгрупові та внутрішньогрупові конфлікти є однією з форм взаємодії. Тобто такі фактори, як морально-психологічний клімат, стиль керівництва, поведінка в групі, рольова поведінка, спілкування повинні впливати на характер, причини та динаміку конфлікту.

До складу конфліктологічної компетентності педагога дослідники включають:

- здатність ефективно діяти в соціальних ситуаціях;
- точне визначення особистісних характеристик і емоційних станів інших людей;
- вибір адекватних методів спілкування з ними та впровадження цих методів у процес спілкування.

Конфліктологічні уміння педагога також включають:

- розуміння природи конфліктів і конфліктів між людьми;
- формування конструктивного ставлення до конфліктів;
- уміння безконфліктно спілкуватися в складних ситуаціях, оцінювати та пояснювати проблеми, що виникають;
- наявність навичок управління конфліктами; здатність розвивати конструктивний початок конфлікту, що виникає;
- здатність передбачати наслідки конфліктів;
- здатність конструктивно керувати протиріччями та конфліктами;
- здатність уникати негативних наслідків конфліктів [21].

Аналіз літератури з даної теми дозволив сформулювати структуру конфліктологічної компетенції педагога та виділити основні компоненти:

– реалістичний або гностичний (наукове, психолого-просвітницьке знання конфлікту, точне знання причин конфлікту, закономірностей його процесу і розвитку, знання його характеру, взаємовідносин, руху опонентів у конфлікті, їх психологічних особливостей);

– активно-проективний (стратегії поведінки в конфлікті, комунікативні навички та технології, способи та шляхи вирішення конфліктів);

– особистісний (особистісні якості, такі як: милосердя, толерантність, впевненість, відповідальність, рефлексія, емоційна стійкість);

– конструктивний (здатність впливати на опонентів, здатність впливати на їхні стосунки, оцінки, завдання і цілі конфлікту, формування громадської думки про учасників конфлікту, попередження конфлікту та реалізація справедливої основи вирішення конфлікту, виконання ролі «арбітра»);

– комунікативний (уміння ефективно спілкуватися з учасниками конфлікту, враховуючи особистісні та емоційні ситуації).

– мотиваційний (уміння педагога діяти в небезпечній ситуації, бунтарський і агресивний настрій у відстоюванні своїх потреб і позиції) [34].

Виділяють такі рівні сформованості конфліктологічної компетентності педагога:

1) інтуїтивний (низький) – знаходячи рішення навчальних ситуацій методом систематичних проб і помилок, студенти діють неусвідомлено, знання, пов'язані з конфліктом, носять рутинний характер і не систематичні, відсутня розумова гнучкість, конфлікт супроводжується неконтрольованими ситуаціями; емоції, неконтрольоване почуття роздратування, нетерпіння, професійно значущі емоції не домінують, упертість, впертість, відсутність рефлексії, наявність деструктивної конфліктної позиції;

2) рівень відтворення (середній) – студенти діють імпульсивно, використовують алгоритми, знання про конфлікт поверхневі, хаотичні, є зміна думок, елементи «впертість», «самооцінка», емоційний фон – невпевненість у собі, страх, образа, ставлення до насильства негативне, конфлікт оцінюється однобічно, прагнення до ескалації конфлікту зумовлене несправедливістю,

нерозумінням, у конфлікті встановлення компетентності щодо конфлікту учні репродуктивного рівня часто звертаються за допомогою та порадою до третьої особи, конфлікт вирішується частково;

3) креативно – відтворювальний – (достатньо високий) студенти володіють достатніми науково-педагогічними, конфліктологічними знаннями, вміннями, навичками аналітичного та конструктивного характеру, оригінально вирішують навчальні завдання, процес прийняття рішень вибирається з урахуванням попередніх питань, розвинена гнучкість мислення, адекватна самооцінка, поставлена мета вступати в конфлікт чи ні, бажання бачити суть конфлікту, бажання пізнати всі способи і прийоми вирішення конфлікту, вибір відповідні способи і методи відповідно до конфліктної ситуації, конструктивне конфліктне ставлення;

4) креативний (творчий) рівень (високий) – у студентів індивідуальна освітня спрямованість, у них добре розвинені аналітичні, прогностичні, конструктивні, виконавські здібності, оригінальні прийоми вирішення навчальних завдань, характерний пошук нових методів, тобто прийоми, інструментарій розвиває високий рівень розуміння, в ситуаціях етнічного конфлікту професійно-етнічна взаємодія знаходить спільну мову з окремими суб'єктами (тільки студентами чи лише викладачами, керівництвом), але з усіма професійними питаннями. Взаємодія, на всіх рівнях прояву конфлікту (всередині особистості, один з одним).

Ми визначили наступні передумови для формування компетентності педагога, пов'язаної з вирішенням та попередженням конфліктів.

– розумінні студентом структури і функції основних конфліктних процесів навчальної діяльності у взаємодії з професійним середовищем майбутнього професіонала;

– пізнання студентом самого себе як суб'єкта не тільки діяльності, пов'язаної з академічним конфліктом, а й професійної конфліктологічної діяльності;

– чітке уявлення про взаємозв'язок освіти з конфліктологічною та професійно-конфліктною діяльністю;

– включення конфліктних ситуацій у професійну конфліктологічну підготовку, спрямовану на розвиток навчальної конфліктологічної діяльності та професійної індивідуальності та особистості з професійно значущими якостями – професійними.

На нашу думку, процес формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога має здійснюватися у навчальному теоретичному просторі та продовжуватися у навчальній практиці студентів [38].

Формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога базується на наступних блоках:

- 1) теоретичні знання в області конфліктології, психології, педагогіки;
- 2) володіння соціальними технологіями попередження, управління, зменшення деструктивних форм конфлікту;
- 3) формування професійного способу мислення, що включає мотивацію, метод, творчість.
- 4) володіння антистресовими технологіями в конфліктах, відсутність конфліктофобії.
- 5) знання професійної етики під час конфлікту.

Відповідно до зазначеного можна розробити вимоги до фахівця, який бажає підвищити рівень конфліктологічної компетентності. По-перше, майбутній педагог повинен володіти здатністю до рефлексії та самосвідомості, вміти проектувати середовище особистого спілкування зі студентами. По-друге, важливо пам'ятати, що конфліктна компетентність формується в процесі набуття досвіду конструктивної взаємодії в конфліктах. Тому не слід уникати конфліктних ситуацій, тобто не слід проявляти конфліктофобію. По-третє, педагог повинен чітко визначити предмет конфлікту і дозволити емоціям керувати ним у свідомості.

Враховуючи викладені науковцями принципи, представлена у роботі теоретична модель формування конфліктологічної компетентності майбутніх

педагогів має блочну структуру (методичний, організаційний, технологічний, результативний блоки) та взаємозв'язки між обраними блоками.

Розглянемо блокові елементи методу моделі:

1) мета – формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів.

2) парадигмальні принципи професійної підготовки майбутніх педагогів (людинорозвивальна, життєвокультурна та компетентнісна парадигми);

3) методологічні підходи, а саме: гуманістичний, аксіологічний, стратегічний, компетентнісний, середовищний, особистісно-руховий, комунікаційний, стратегічно-конфліктологічний, що слугує основою для виявлення принципів формування конфліктологічної компетентності;

4) поєднання теорії та практики у складі професійної підготовки, пов'язаної з конфліктом; вплив середовища на подолання освітніх конфліктів; врахування індивідуальних, вікових, статевих та інших особливостей учасників конфлікту; взаємне заперечення та байдужість у спілкуванні учасників протилежного навчального процесу; співпраця у запобіганні та вирішенні конфліктів.

У моделі формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів визначено такі елементи організаційних бар'єрів:

1) причини конфліктів у закладах освіти: соціально-економічні, пов'язані з економічним становищем країни та соціальний статус навчального закладу; соціально-психологічні – психологічна втома і нервові напруження, конкуренція, недостатня згуртованість групи та ін. Психологічні – відмінності в інтересах, цінностях, поглядах, характерах і поведінці учнів; небажання або невміння розуміти інших, відсутність такту в спілкуванні, завищена самооцінка або почуття власної гідності; організаційно-виховні – вади в організації навчальної діяльності учнями та вчителем, низький рівень конфліктологічної культури, недосконалість методів запобігання та розв'язання конфліктів, стратегій і методів);

2) рівні підготовки майбутніх педагогів, пов'язані з конфліктом: теоретичний (формування багатоаспектних знань про конфлікт, світоглядних орієнтацій, життєвих цінностей, моральних правил і принципів), теоретико-практичний (застосування відомих стратегій і методів розв'язання конфлікту, формування в ньому стратегій і способів вирішення конфлікту);

3) конфліктно-орієнтовані навчальні контексти для майбутніх педагогів – культурологічні (розвиток культурної свідомості – здатність розуміти інший спосіб життя та здатність розуміти інші цінності, пов'язані з іншою культурою, вибір релевантних приклади поведінки у конкретних ситуаціях – з представниками різних культур, світоглядів, релігій, уміння знаходити спільну мову, оцінювати власний досвід конфліктної ситуації та майбутньої професійної діяльності тощо), спілкування (процес обміну).

4) у процесі професійної підготовки виховні умови формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів: психолого-педагогічні (трансформація суспільно значущих цінностей у конкретні ціннісні пріоритети людини, моральне формування якостей майбутніх педагогів).

Результативний блок моделі складають такі елементи:

- усвідомлення соціальних і культурних відмінностей, шанобливе ставлення до історичної спадщини та культурних традицій людей різних національностей;

- відображення власного характеру;

- мотиваційно-ціннісний елемент (спрямованість на конструктивне вирішення конфліктів, толерантність до ставлення інших людей, емоційна стійкість у стресових ситуаціях, прагнення до співпраці та пошуку альтернативних рішень);

- практично-адаптивний (здатність проектувати власну взаємодію та розв'язувати конфлікти, здатність впливати на оцінки та судження опонентів, контроль технологій і стратегій вирішення конфліктів, уміння організовувати роботу в постконфліктній ситуації):

Функції формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога: інформативна, рефлексивна, ціннісна, діяльнісна, прогнозуюча, контролююча;

Елементи освітнього середовища, пов'язані з конфліктом у становленні компетентності майбутніх педагогів, включають: ресурсно-технічний, предметно-особистісний, системно-технологічний, соціокультурний, комунікаційний;

Рівень конфліктологічної компетентності (високий, середній, низький);

Очікуваний результат – перехід майбутніх педагогів на вищий рівень конфліктологічної компетентності.

Теоретична модель формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів має блочну структуру, а саме: методичний блок (об'єктивні, парадигмальні принципи професійної підготовки майбутніх педагогів, методичні підходи, принципи конфліктологічної компетентності), організаційні (у вищих навчальних закладах) причини конфлікту, рівні та контексти конфліктологічної підготовки майбутніх педагогів, освітні умови формування досліджуваного явища, технологічні (рівні конфлікту, основні закономірності) вирішення конфлікту, сучасні технології подолання конфліктів, методи формування конфліктологічних умінь майбутніх педагогів, експериментальні рівні реалізації програми), ефективні (вимоги, структура та види діяльності, пов'язані з конфліктологічною компетентністю майбутніх педагогів) [49].

Інтерактивне навчання у закладах вищої освіти сприяє активізації навчально-пізнавального процесу, створенню глибокої внутрішньої мотивації студентів-майбутніх педагогів. Завдяки йому створені можливості для вдосконалення комунікативних навичок, інтелектуального та творчого розвитку, для прояву ініціативи. По-друге, інтерактивні технології відповідають вимогам людиноорієнтованого підходу, оскільки побудовані на принципі взаємонавчання та розвитку вчителя та учня. Крім того, під час навчання студенти мають досвід неформального спілкування один з одним,

глибокої рефлексивної роботи та емоційних відгуків, формування довгострокових стосунків [13].

Використання інтерактивних методів пов'язане з багатьма проблемами та труднощами. Перш за все, з браком технічних засобів, необхідних для навчального процесу, а якщо вони є у наявності, то з низьким рівнем підготовки викладачів до їх використання. По-друге, проблеми пов'язані з нерозумінням ефективності такого типу навчання, і, як наслідок, стандартним підходом до навчання і небажанням долучатися до принципово нової форми спілкування. Крім того, при багаторазовому використанні розуміння відмінностей між інтерактивними методами та формами навчання буде механічним, студенти можуть втратити креативність, тому важливо поєднувати його з різними традиційними формами.

Однозначного підходу до класифікації інтерактивних технологій немає. Вважаємо, що можна виділити інтерактивні технології на основі практичних можливостей вирішення освітніх, розвиваючих і виховних завдань і формування конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів. Дуже ефективно можуть бути використані науково-творчі, натурно-знакові, інформаційно-освітні, тренінгові та ігрові інтерактивні технології.

До них відносяться метод «кейс», метод проектів, метод мозкового штурму, ігровий дизайн, створення фільмів, перформансів, виступів, вистав. Їх зручно реалізовувати як на практичних заняттях, так і при організації самостійної роботи [44].

Отже, формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога – це динамічний, активний, багаторівневий процес якісних змін, детермінований як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, який необхідно планувати та готувати в навчально-професійній діяльності. Проблема формування у майбутніх фахівців конфліктологічної компетентності розкривається науковцями в рамках кількох концептуальних підходів: діяльнісного, контекстного, технологічного, системного, дискурсивного (гуманітарного).

РОЗДІЛ 2.
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTI
КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ

2.1 Опис групи дослідження

Для вивчення рівня сформованості конфліктологічної компетентності ми вирішили провести опитування студентів – майбутніх педагогів.

Загальна кількість респондентів – 40 осіб.

На рис. 2.1 представлено гендерний розподіл досліджуваних.

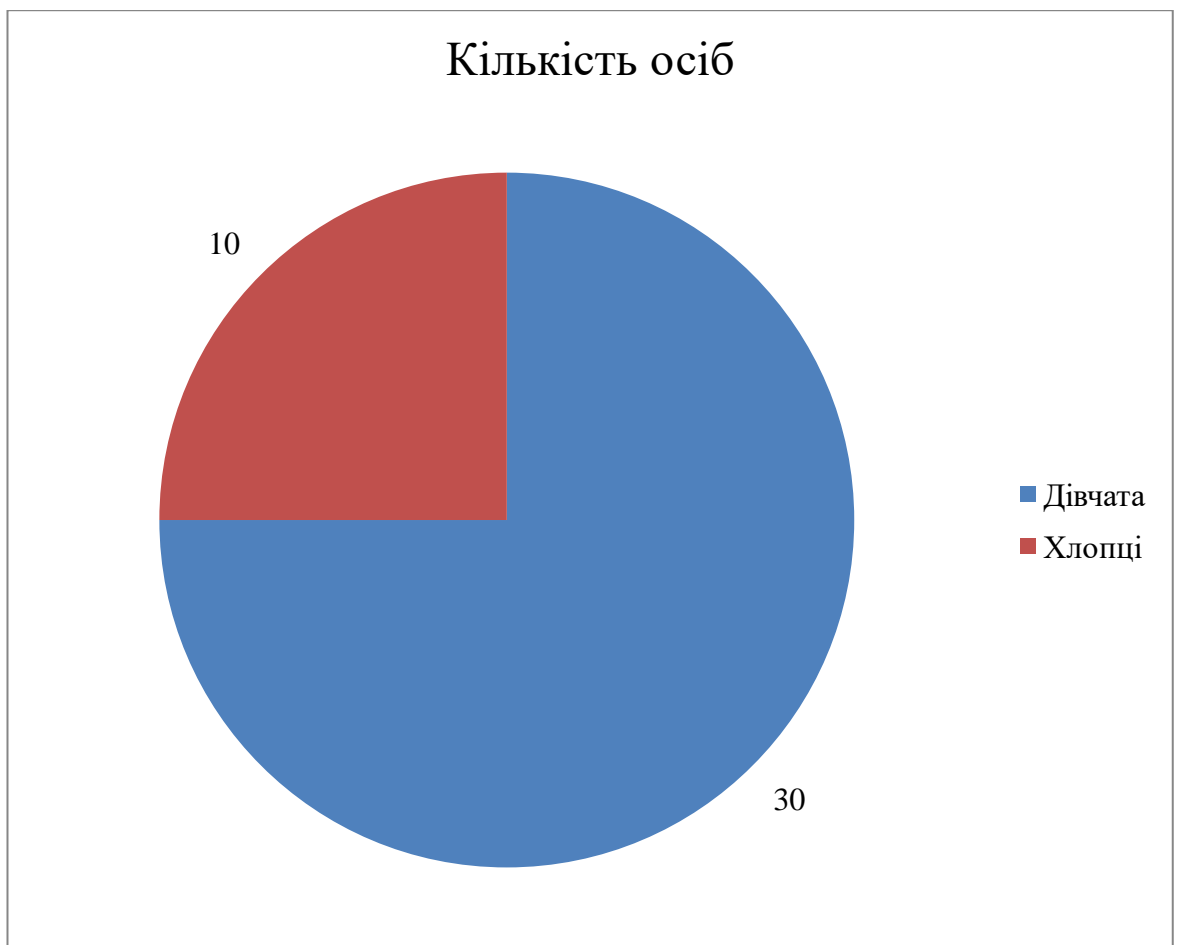

Рис. 2.1. Гендерний розподіл досліджуваних

В дослідженні прийняли участь 30 дівчат та 10 хлопців, студентів

Львівського національного університету імені Івана Франка. На рис. 2.2 представлено розподіл досліджуваних за спеціальностями.

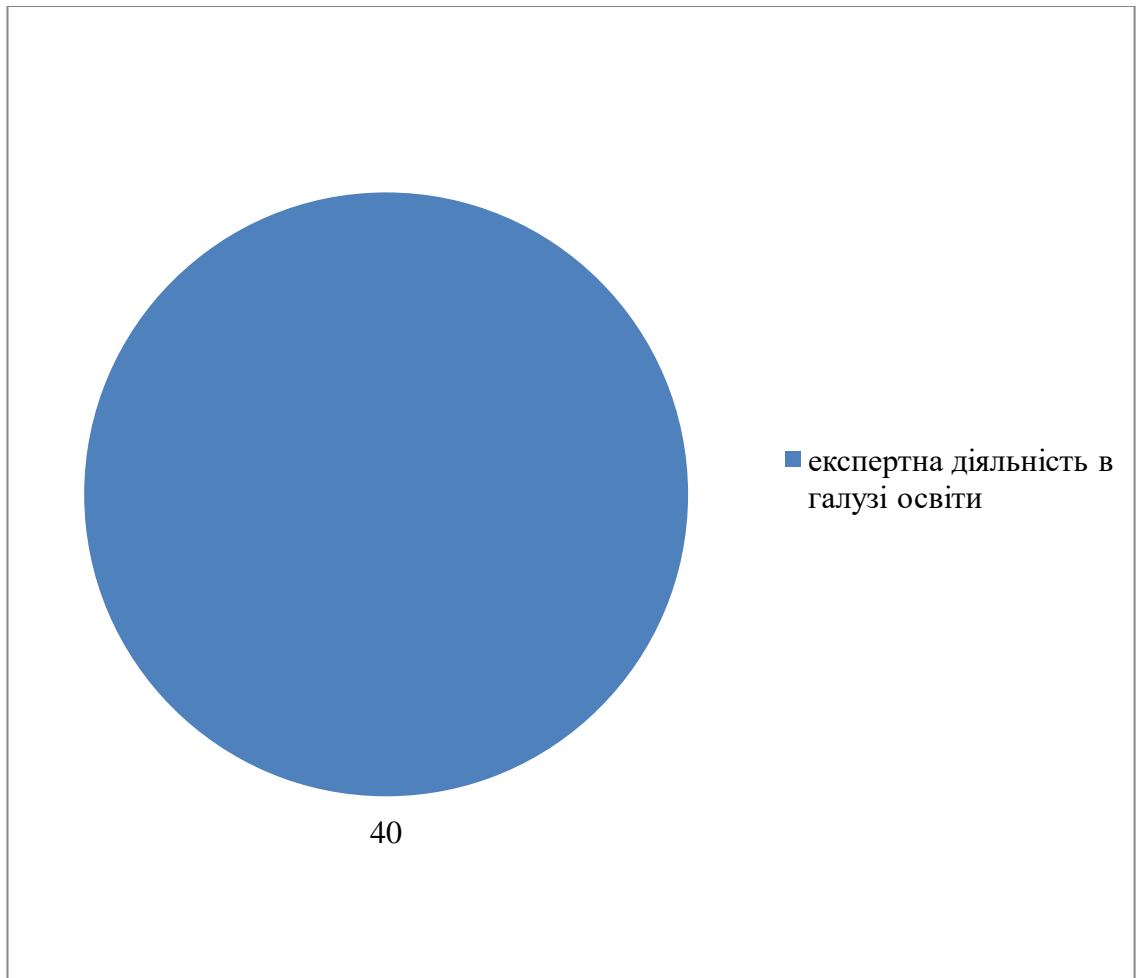

Рис. 2.2. Розподіл досліджуваних за спеціальностями

В дослідженні прийняли участь 40 осіб зі спеціальності експертна діяльність в галузі освіти.

Загальна характеристика студентської молоді

Позитивне ставлення: першою і головною характеристикою хорошого студента є позитивне ставлення.

Оптимізм: з цим оптимізмом приходять ще одна якість хорошого студента – старанність. Як і позитивне ставлення, наполеглива праця є ще однією чеснотою. Дотримання плану, ранній початок навчання, подолання відволікаючих факторів і постійна наполеглива робота – це характеристики успішного студента, які можуть допомогти студенту подолати труднощі в

навчанні.

Дисциплінованість: є постійною звичкою студента, яка закладає основу для майбутнього успіху. Студенти – майбутнє багатство країни. Дисципліна закладає хорошу основу для індивідуальності, пунктуальності, цілеспрямованості та мотивації в житті.

На рис. 2.3 представлено віковий розподіл досліджуваних.

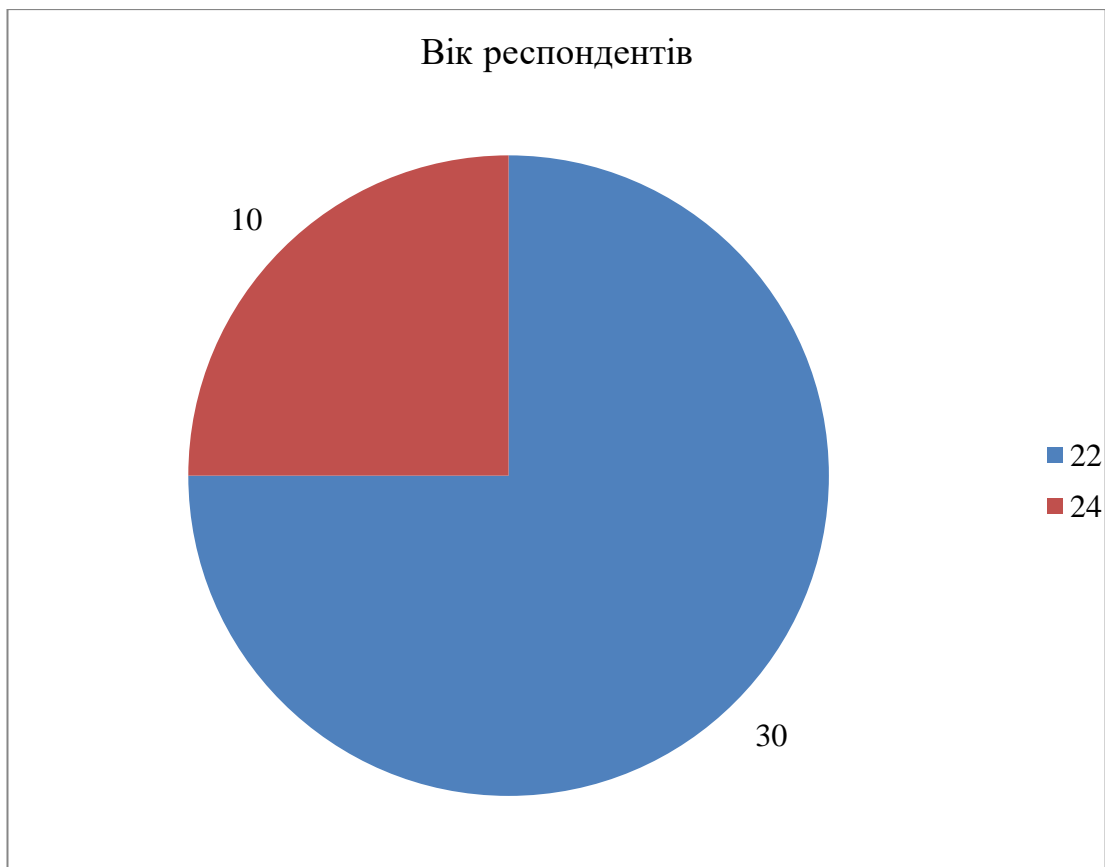

Рис. 2.3. Віковий розподіл досліджуваних

Віковий розподіл досліджуваних: 30 осіб віком 22 роки, 10 осіб віком 24 роки.

2.2. Методологія дослідження рівня сформованості конфліктологічної компетентності студентів.

Емпіричне дослідження стану та рівня конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів проводилось за допомогою:

- тесту визначення реагування особи в конфлікті Томаса-Кілмана;
- опитування за сформованою анкетною;
- оцінка конфліктності особистості.

Інструмент Томаса-Кілмана призначений для вимірювання поведінки людей у конфліктних ситуаціях. «Конфліктні ситуації» – це ситуації, коли інтереси двох людей здаються несумісними [2].

У таких конфліктних ситуаціях можна описати поведінку особистості двома параметрами:

- 1) впевненість у собі, міра, якою людина намагається задовольнити власні проблеми;
- 2) готовність до співпраці, міра, в якій людина намагається задовольнити інших.

Ці два основні аспекти людської поведінки (впевненість і співпраця) використовуються для реагування на конфліктні ситуації п'ятьма різними способами.

Інструмент Томаса-Кілмана

Конкуренція – стратегія, коли людина прагне перемогти будь-якою ціною, і її інтереси є вадливіми за потреби інших.

Пристосування. Під час пристосування людина ігнорує власний ризик, щоб задовольнити потреби іншої людини. У цій стратегії є елемент самопожертви. Підпорядкування може означати безкорисливу щедрість або милосердя, підкорятися чийсь наказам або поступитися чийсь думки [3].

Уникнення: людина не переслідує власні інтереси чи інтереси інших. Уникнення може приймати форму дипломатичного відкладення проблеми, відкладення її на кращий час або просто відходу від загрозової ситуації.

Співпраця – це твердження, повністю протилежне ухиленню. Співпраця передбачає спроби працювати з іншими, щоб знайти рішення, яке повністю задовольнятиме їхні проблеми [20].

Компроміс – його мета полягає в тому, щоб знайти якесь корисне, взаємоприйнятне рішення, яке частково задовольняє обидві сторони. Ця стратегія займає середину між змаганням (конкуренцією) і пристосуванням. Конформність продуктивніша, ніж конкуренція, але менш продуктивна, ніж комп. Таким же чином, замість того, щоб уникати проблеми, він дивиться на неї безпосередньо, але не аналізує її глибоко як співпрацю. У деяких випадках компроміс може означати поділ різниці між двома позиціями, обмін компромісами або пошук швидкого золотого рішення.

Кожен може використовувати п'ять стратегій поведінки у конфлікті. Жоден з них не можна назвати єдиним правильним стилем, але деякі люди використовують деякі стратегії краще, ніж інші, і тому схильні покладатися на них більше, ніж на інші, або через гнів, або через практику [23].

Бланк опитування студентів представлено в Додатку А.

Анкета включає 5 можливих варіантів поведінки в конфліктній ситуації, які згруповані в 30 пар. З кожної пари респонденти обирали речення, яке вважали характерним для себе [39; 40].

Інтерпретація результатів

Стратегія з найбільшим числовим значенням вважається домінуючою. Можуть бути ситуації, коли конфліктна особа використовує різні моделі поведінки, які є найбільш корисними на даний час.

– Змагальний стиль (конкуренція). Бажання задовольнити власні потреби незалежно від потреб інших. Зосередженість на власних ідеях і здібностях.

– Стиль співпраці. Активна участь у вирішенні конфліктів, захист власних інтересів та інтересів партнерів. Спільне обговорення проблем і потреб протилежних сторін використовується в ситуаціях, коли рішення є важливим для обох сторін.

– Стиль компромісу. Уміння збалансувати інтереси обох сторін конфлікту. Прагнення до рішення, яке задовольняє обидві сторони, працює, коли ці сторони мають однакову владу, але конфліктують інтереси. Якщо рішення потрібно приймати швидко, тому що це найбільш економічний і ефективний спосіб; Інші способи вирішення проблеми здаються неефективними.

– Стиль ухилення. Відсутність співпраці. Перекладання відповідальності за вирішення проблеми на інших спрацьовує, коли напруга конфлікту дуже висока і необхідно її знизити; якщо рішення не настільки малі, що для їх зміни не потрібно докладати зусиль; якщо потрібен час для збору доказів і підтвердження іншого рішення; якщо є відчуття, що інші мають більше шансів вирішити проблему.

– Стиль пристосування. Вміння працювати з партнером за потреби. Він прагне знайти гармонію у відносинах, працює коли для збереження мирних відносин з партнерами необхідний комфорт обох сторін.

Опитування за сформованою анкетною має на меті визначити причини виникнення конфліктів у респондентів. Відповідь («Так»/ «Ні»).

Питання для з'ясування конфліктологічної компетентності студентів:

1. Чи вважаєте ви себе конфліктною людиною?
2. Ви часто влаштовуєте конфлікти?
3. Чи є причиною конфліктів образа, заздрість?
4. Найпоширенішою причиною конфліктів є відсутність взаєморозуміння?
5. Чи боротьба за лідерство є найпоширенішою причиною конфлікту?
6. Ви йдете першим/першою на примирення?

Питанні адаптовано з Personality Conflict Assessment (Оцінка конфліктності особистості) [33]. За допомогою цього тесту можна дізнатися рівень особистої конфліктності. Це корисно, щоб краще зрозуміти, яка поведінка людини і чому вона діє певним чином в конфліктних ситуаціях. Міжособистісний конфлікт – це поведінкова та особистісна риса, яка

відноситься до схильності індивіда до ескалації та конфлікту [30].

Рівень конфліктності особистості визначається комплексом факторів:

- психологічні (злість, упертість, упертість, низький самоконтроль, поточний емоційний стан, соціально-психологічні установки та цінності, комунікативні здібності тощо);
- соціальні (умови життя і праці, характеристика середовища і соціального оточення, загальний рівень культури і т.д.).

Інструкція: відповідаючи на тестове запитання, необхідно вибрати один із трьох запропонованих варіантів відповіді, наприклад: 1а, 2в, 3б. (Додаток Б) [32].

2.3. Аналіз результатів та інтерпретація результатів дослідження.

Результати тестування за методикою К. Томаса «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації» показали, що :

- 10% досліджуваних характеризуються консенсусним або компромісним стилем поведінки у конфліктних ситуаціях.
- 28% респондентів продемонстрували змагальницький (конкуренції) стиль.
- для 34% респондентів характерна така конфліктна модель поведінки, як уникнення.
- 4% респондентів характеризуються стилем пристосування.
- 24% респондентів характеризуються кооперативним стилем.

За методикою К. Томаса результати тесту «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації» представлені на рис. 2.1.

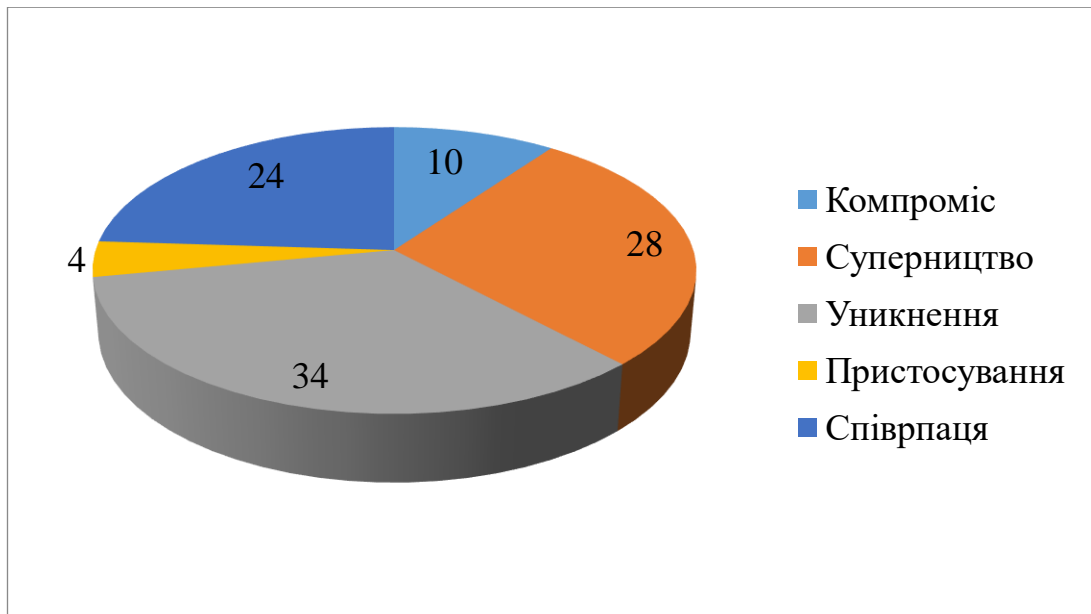

Рис. 2.1. Результати тесту за методикою К. Томаса «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»

Отже, за результатами дослідження можна зробити такі висновки.

Для вирішення конфліктів суб'єкти часто готові поступитися власними потребами, очікуючи того ж від інших. Уникнення та укриття є найпоширенішими моделями поведінки молоді в конфліктних ситуаціях. Це означає, що вони рідко жертвують власними інтересами заради захисту інтересів інших.

Модель поведінки в конкретному конфлікті визначається тим, якою мірою молода людина прагне задовольнити власні потреби, пасивно чи активно, і потреби іншої сторони, як колективні, так і індивідуальні.

Перший метод ми називаємо «уникнення». Людина будь-яким чином уникає конфлікту, в будь-якій ситуації намагається зробити вигляд, ніби нічого не сталося. Така людина часто говорить, що не вважає себе конфліктною, у неї немає конфлікту. У результаті не задовольняються ні свої потреби, ні потреби опонента («я і ти»).

Конфліктна сторона може використовувати метод уникнення в наступних ситуаціях.

– вважає, що джерело конфлікту менш важливе порівняно з іншими більш важливими завданнями;

–з нає, що не може або не хоче вирішити конфлікт.

Другий спосіб поведінки в конфліктних ситуаціях називається «конкуренція». Це боротьба за власний інтерес, яка повинна закінчитися перемогою. У цьому способі одна особа виграє, а інша програє, тобто один виграє 100%, а інший - ні.

Третій спосіб називається «приспосовання, примусова згода» – це дзеркальний варіант другого способу.

Четвертий спосіб отримав назву «гармонізація» або компроміс. Ситуація, коли, особи погоджуються частково задовольняти свої потреби і частково задовольняти потреби інших. Вони роблять це шляхом обміну угодами та переговорів для досягнення загальної угоди.

П'ятий варіант називається «співпраця». Цей варіант хороший тим, що кожен учасник може виграти в даній ситуації.

Кожен із цих стилів ефективний лише в певних ситуаціях. Важливо розуміти, що жоден з них не може бути обраний найкращим. Загалом, студенти повинні вміти ефективно використовувати кожен із них і свідомо вибирати той чи інший залежно від ситуації.

Хороші навички вирішення конфліктів є одними з найважливіших навичок, яким можна навчити молоду людину. Ці навички допомагають молодій людині будувати здорові стосунки, запобігати насильству серед молоді, готувати їх до хорошої роботи та загалом бути більш успішними в житті.

Далі розглянемо відповіді на питання анкети власної розробки.

На рис. 2.2. представлена відповідь на питання «Чи вважаєте ви себе конфліктною людиною?»

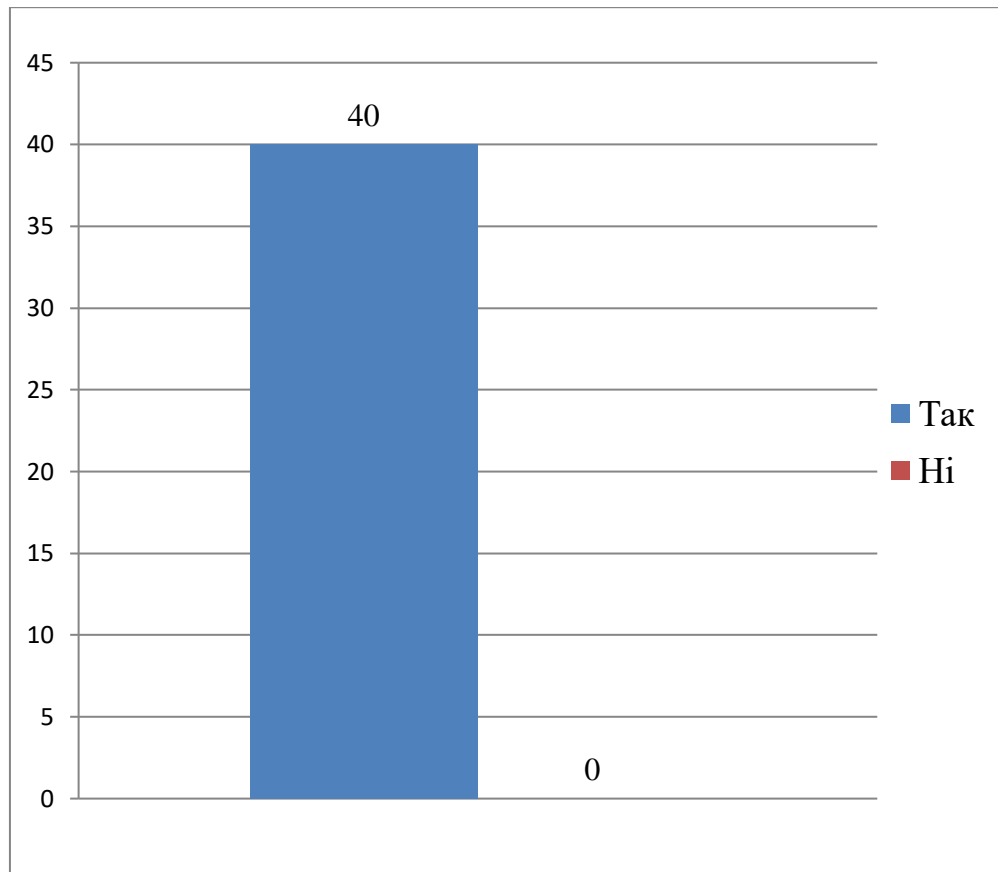

Рис. 2.2. Відповідь на питання «Чи вважаєте Ви себе конфліктною людиною?»

Отримані дані свідчать про те, що всі 40 осіб вважають себе неконфліктними людьми.

На рис. 2.3. представлена відповідь на питання «Ви часто влаштовуєте конфлікти?».

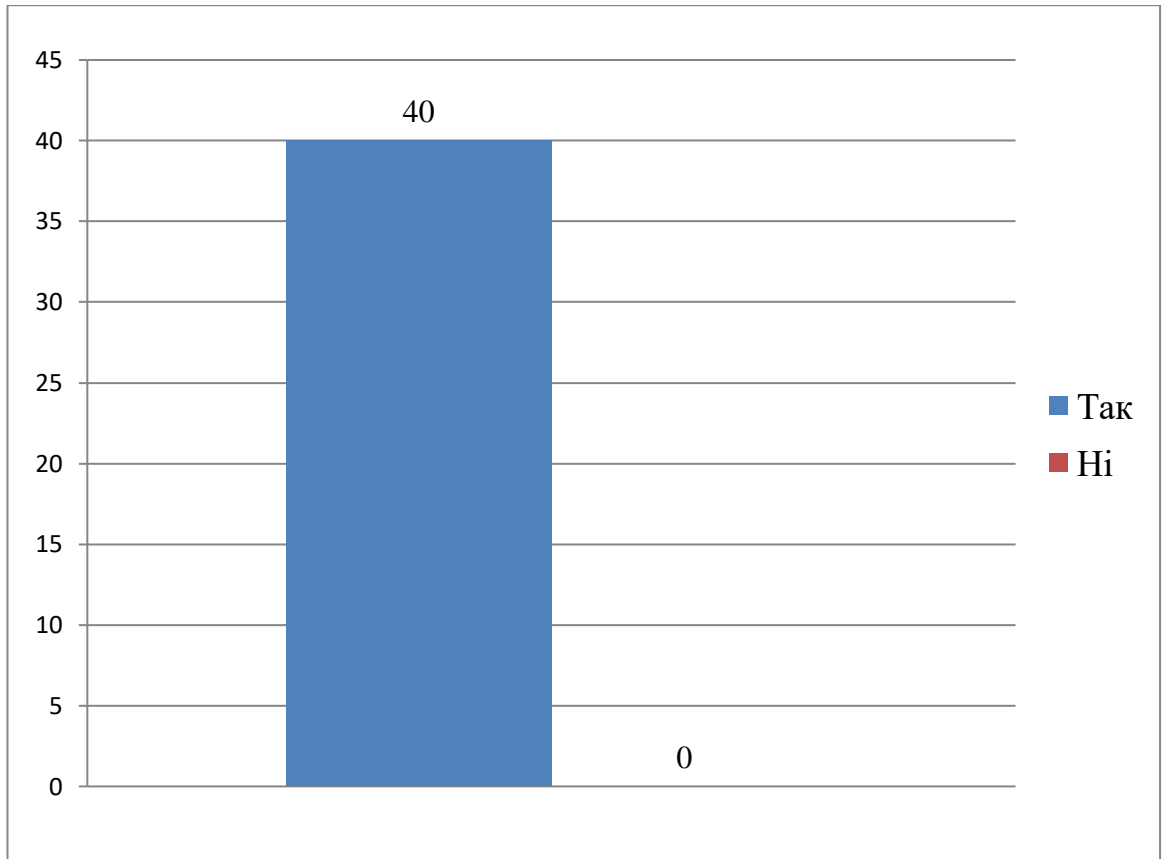

Рис. 2.3. Відповідь на питання «Ви часто влаштовуєте конфлікти?»

Варто відмітити, що всі досліджувані вважають, що розпочинають конфлікти не часто.

На рис. 2.4. представлена відповідь на питання «Чи є причиною конфліктів образа, заздрість».

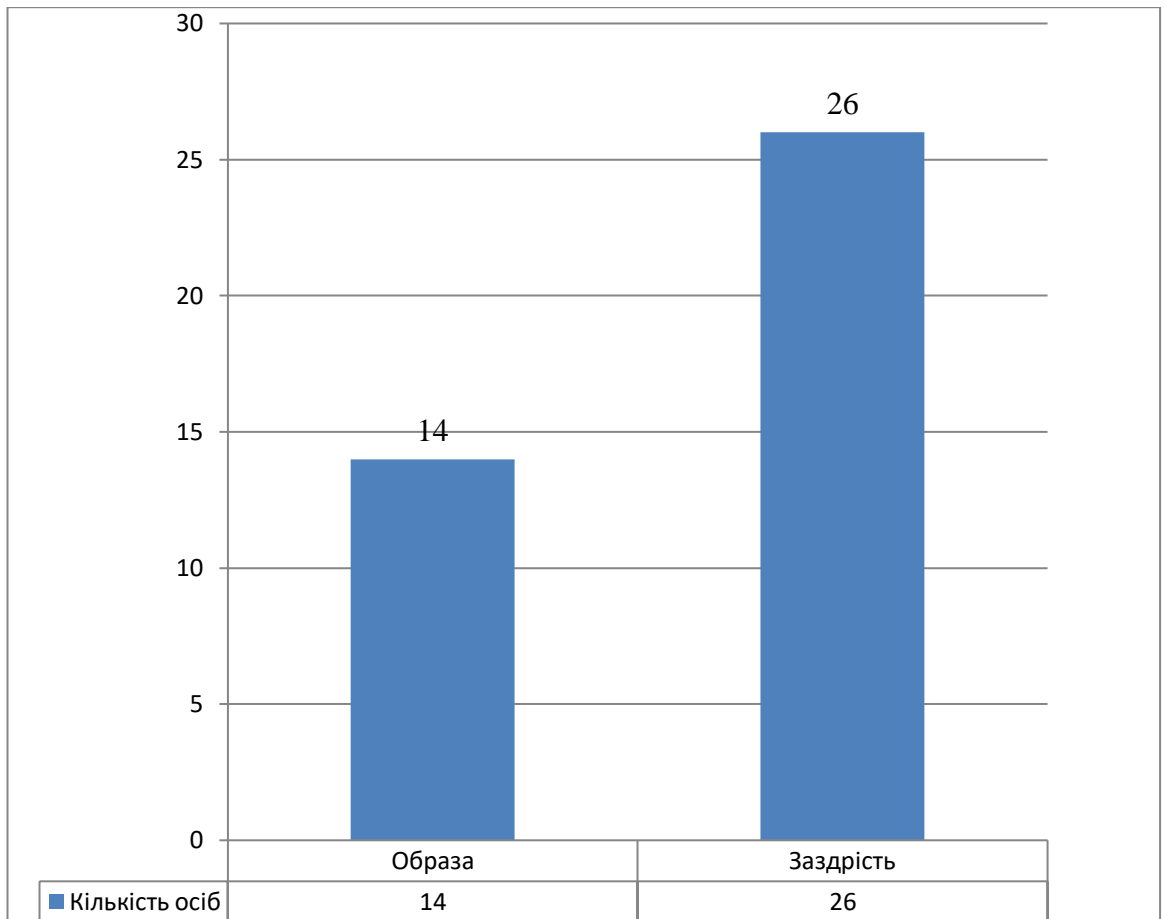

Рис. 2.4. Відповідь на питання «Чи є причиною конфліктів образа, заздрість?»»

Отримані дані свідчать про те, що більшість досліджуваних причиною можливих конфліктів вважає заздрість.

На рис. 2.5. представлена відповідь на питання «Найпоширенішою причиною конфліктів є відсутність взаєморозуміння?»».

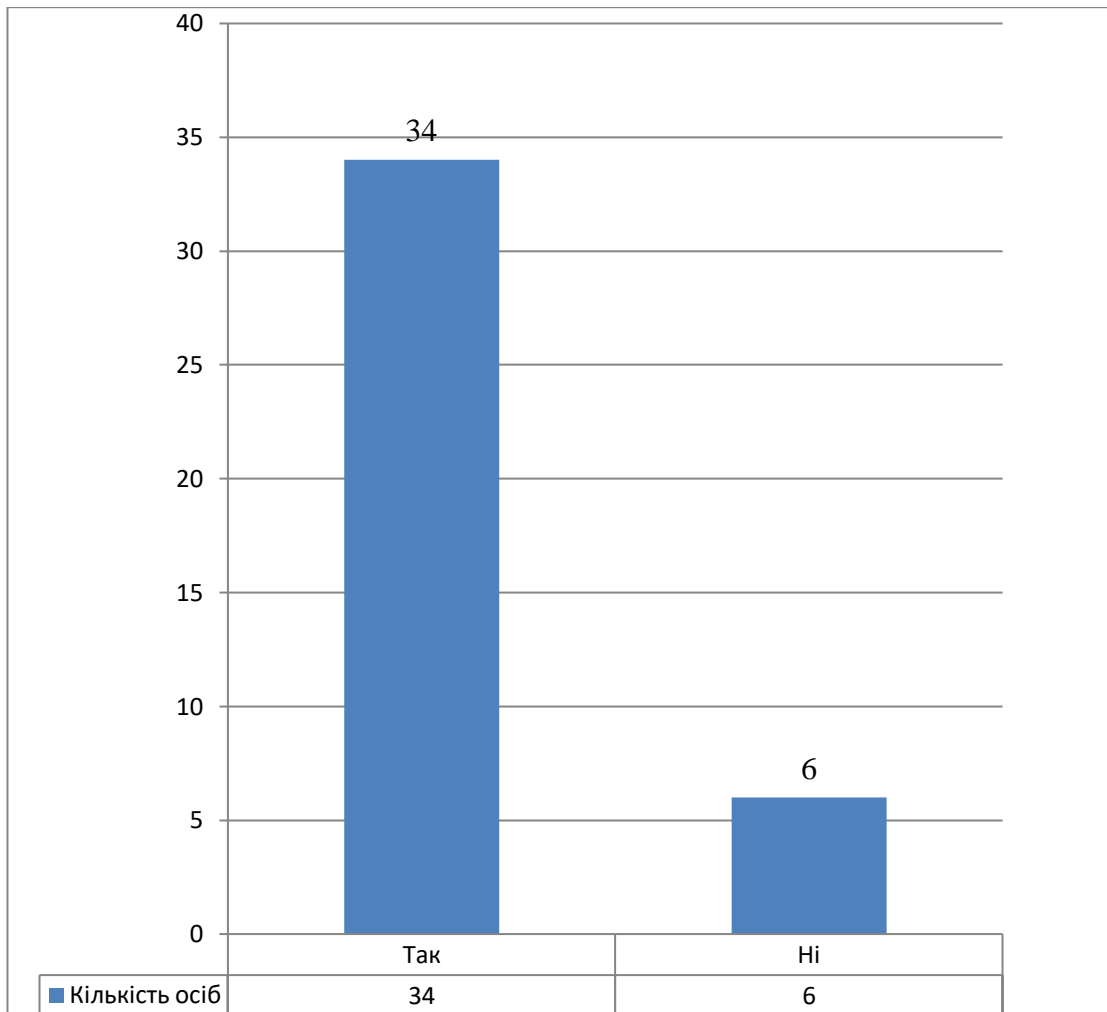

Рис. 2.5. Відповідь на питання «Найпоширенішою причиною конфліктів є відсутність взаєморозуміння?»

Відповідь на питання «Найпоширенішою причиною конфліктів є відсутність взаєморозуміння?» свідчить про те, що 34 студенти згодні з даним твердженням.

На рис. 2.6. представлена відповідь на питання «Чи боротьба за лідерство є найпоширенішою причиною конфлікту?».

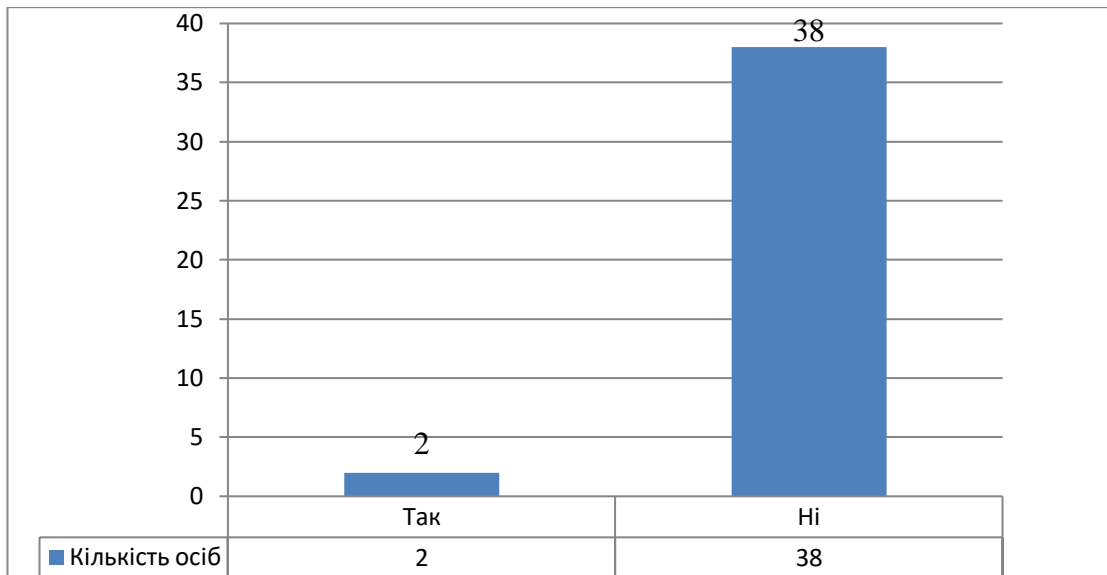

Рис. 2.6. Відповідь на питання «Чи боротьба за лідерство є найпоширенішою причиною конфлікту?»

Відповідь на питання «Чи боротьба за лідерство є найпоширенішою причиною конфлікту?» свідчить про те, що тільки 2 студенти згодні з даним твердженням. 38 студенти з даним твердженням не згодні.

На рис. 2.7. представлена відповідь на питання «Ви йдете першим/першою на примирення?».

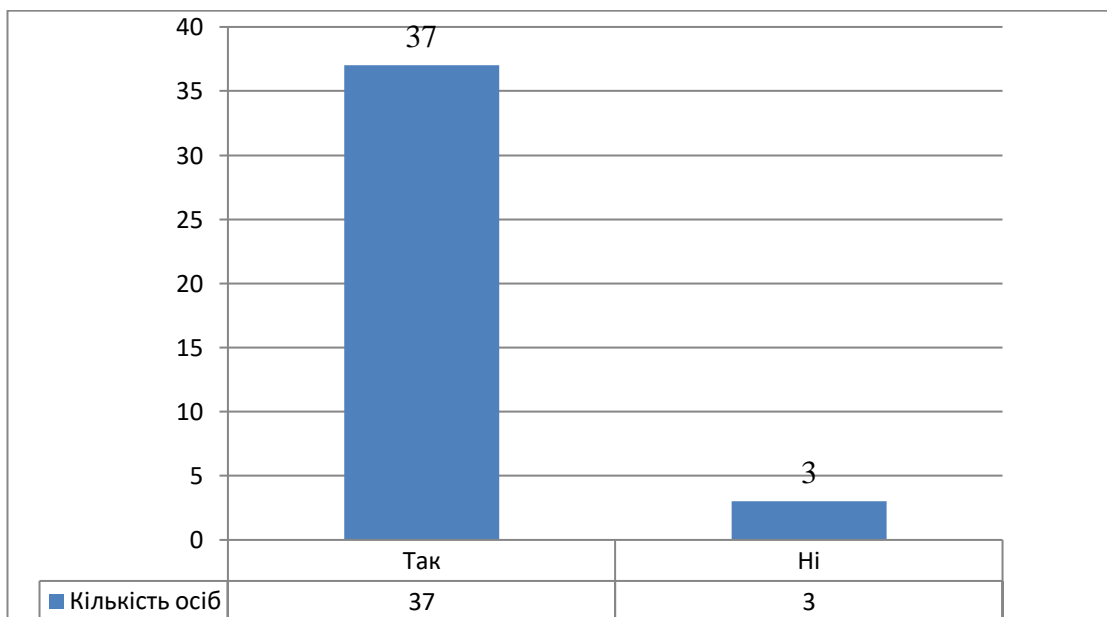

Рис. 2.7. Відповідь на питання «Ви йдете першим/першою на примирення?»

Відповідь на питання «Ви йдете першим/першою на примирення?» свідчить про те, що тільки 3 студенти не йдуть першим на примирення у разі наявності конфлікту. 37 при цьому в разі конфлікту, йдуть на примирення першими.

Результати за методикою «Оцінка конфліктності особистості» представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Результати за методикою «Оцінка конфліктності особистості»

№ по порядку	Дівчата	Хлопці
1	середній	нижче середнього
2	середній	низький
3	нижче середнього	нижче середнього
4	нижче середнього	нижче середнього
5	нижче середнього	низький
6	нижче середнього	нижче середнього
7	нижче середнього	нижче середнього
8	низький	нижче середнього
9	нижче середнього	низький
10	нижче середнього	нижче середнього
11	нижче середнього	нижче середнього
12	нижче середнього	нижче середнього
13	низький	нижче середнього
14	нижче середнього	низький
15	нижче середнього	нижче середнього
16	нижче середнього	нижче середнього
17	нижче середнього	низький
18	низький	нижче середнього
19	нижче середнього	нижче середнього
20	нижче середнього	нижче середнього
21	низький	низький
22	нижче середнього	нижче середнього
23	нижче середнього	нижче середнього
24	низький	низький
25	нижче середнього	нижче середнього
26	нижче середнього	нижче середнього
27	низький	нижче середнього

28	нижче середнього	низький
29	нижче середнього	нижче середнього
30	нижче середнього	нижче середнього
31	середній	нижче середнього
32	середній	низький
33	нижче середнього	нижче середнього
34	нижче середнього	нижче середнього
35	нижче середнього	низький
36	низький	нижче середнього
37	нижче середнього	низький
38	нижче середнього	нижче середнього
39	нижче середнього	нижче середнього
40	нижче середнього	низький

Хлопцям більш притаманні рівні конфліктності «нижче середнього», менш притаманні рівні конфліктності «низький».

Дівчатам більш притаманні рівні конфліктності «нижче середнього», менш притаманні рівні конфліктності «середній».

Конфлікт є неминучою життя, як в особистих, так і в професійних стосунках. Однак результатом, залежно від того, як майбутні педагоги вирішують конфлікт, є його рішення або ескалація.

Щоб ефективно керувати конфліктом, дуже важливо переосмислити його як можливість залучити, а не уникнути. Це означає підходити до конфлікту з відкритим розумом і готовністю працювати разом, щоб прийняти рішення, яке принесе всім учасникам.

Переосмислення конфлікту як можливості залучення може дати позитивні результати та сприяти сильнішим стосункам. Важливим аспектом цього підходу є визнання того, що кожен, хто бере участь у конфлікті, має унікальну перспективу, сформовану своїм досвідом і минулим. Знання та повага до цих відмінностей може допомогти людям знайти спільну мову та працювати над спільною місцевістю [50].

Результати отриманих тестів дають змогу сформулювати висновок, щодо того, що всі учасники дослідження можуть вважатися конфліктологічно

КОМПЕТЕНТИМИ.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

3.1. Модель формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.

Формування конфліктологічної компетентності у студентів-майбутніх педагогів можна здійснювати в рамках практичних занять у спецкурсі «Основи конфліктологічної компетентності». Перш за все, вважаємо важливим проаналізувати поняття «модель». Що таке «модель», у дослідників цього питання немає єдиної думки. Основна проблема полягає в універсальності цього поняття. Практичних моделей багато і вони унікальні. Але, на нашу думку, їх можна об'єднати на основі коригування ознак: вміння замінити досліджуваний об'єкт; здатність надавати нову інформацію (нові знання) про об'єкт; наявність правильних умов і правил побудови моделі та передачі інформації про модель в інформацію об'єкта.

Суб'єктами навчальної діяльності в нашому дослідженні є юнаки та дівчата віком 22-24 роки.

Це віковий період, який називають пізньою молодістю (18-25 років), визначається декількома соціально-психологічними чинниками: початком різноманітності, потребою наукової роботи в міру подальшого розвитку та поглиблення професійних потреб студентів.

Зрілість молоді цієї вікової групи характеризується розумовими та моральними проявами, що створює умови для оцінки особистості в цілому. Їм властиві сміливість, рішучість, незалежність, оптимізм, прямота. Вони тримають перевагу, критикують думку дорослих і розвивають самокритичність.

Створювати конфліктологічні компетенції, на нашу думку, можна на

основі навчання, конфліктності, професійної діяльності та єдності спілкування на основі досягнення загальної та особистісної мети. Для початку ми хочемо визначити, що ми маємо на увазі під формуванням. Під формуванням ми розуміємо цілеспрямовану систему діяльності педагога, яка повинна забезпечити застосування психологічних закономірностей у розвитку якостей особистості та моделей руху у справі конфлікту.

Сучасне розуміння процесу формування в освіті пов'язане з процесом управління. Формування особистості – це процес управління розвитком особистості. При цьому під «управлінням» розуміють головне значення слова, тобто «вплив» на певних суб'єктів. Щодо процесу управління конфліктом дослідники конфліктології коректують визначення поняття «вплив» на елементи конфліктної ситуації з метою попередження та вирішення різноманітних конфліктів.

У нашому дослідженні формування можна розглядати як процес, у якому одна конкретна конфліктна ситуація перетворює іншу, кожна з яких спрямована на конкретне навчальне завдання (або досягнення мети формування конфліктної компетентності).

Формування конфліктологічної конфліктологічної компетентності потребує принципово іншого підходу до побудови навчального процесу, який потребує врахування вікових та психологічних особливостей.

Освітні умови для формування компетентності слід розглядати як шаблі в основних процесах конфліктологічної підготовки, що забезпечить досягнення конфліктологічної компетентності, що характеризує майбутню готовність до конфлікту.

Якщо розглядати підходи до визначення цього поняття, то щодо нашого дослідження, то вважаємо, що освітні умови можна вважати важливими умовами, створення яких дозволяє підвищити рівень готовності педагогів до здійснення професійної діяльності.

Вважаємо, що завдяки наповненості навчального процесу конфліктологічна компетентність має бути спрямована на ефективне

досягнення професійної компетентності. Студенти вирішують навчальні конфлікти за допомогою нового змісту. Така складна ситуація має такі умови:

- розгляд студента як дорослого, що навчається, має певний життєвий та особистий досвід;
- чітке уявлення про взаємозв'язок навчання і конфліктної та професійної конфліктної діяльності;
- включення конфліктних ситуацій, спрямованих на розвиток конфліктної компетентності в до змісту дисциплін з професійної спрямованості;
- включення спецкурсу «Основи конфліктологічної компетентності» до освітньої програми;
- розробка змісту завдань для самостійної роботи студентів у навчальному процесі, використання ресурсів педагогічної практики.

Процес навчання магістрантів вирішенню освітніх конфліктів буде цілеспрямованим і ефективним за умови включення до змісту навчального процесу спецкурсу «Основи конфліктологічної компетентності». Метою дисципліни є формування конфліктологічних компетенцій майбутнього педагога.

Спецкурс «Основи конфліктологічної компетентності» орієнтований на розвиток особистісних якостей студентів та вміння активно спілкуватися з «важкими» особистостями.

Практична частина спецкурсу має на меті посилити роботу закладу вищої освіти з формування відповідних умінь, навичок та особистості у формуванні значущих професійних якостей у формуванні соціальних націй, а також компенсувати недостатність навчання студентів на активний пошук нових шляхів і методів вирішення конфліктів у майбутній професійній діяльності.

Модель формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога представлено на рис. 3.1.

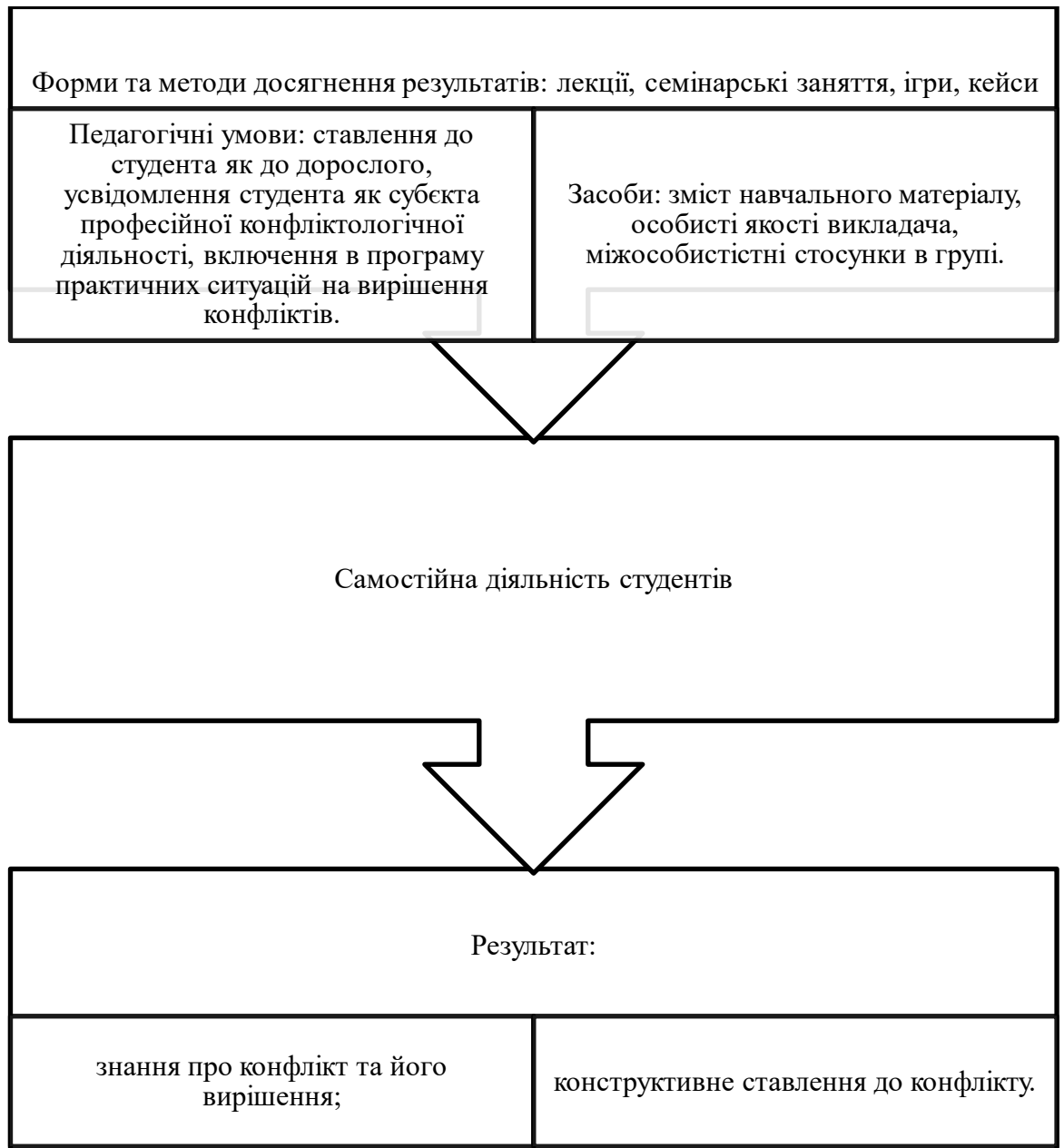

Рис. 3.1. Модель формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога

Розвиток конфліктологічної компетентності є контрольованим процесом. На нашу думку, процесом формування можна керувати двоюко: по-перше, опосередковано, коли студенти не усвідомлюють творчі кроки викладача. Цей метод входить до традиційного підходу до професійної підготовки: студенти слухають лекції, виступають з доповідями, виконують завдання тощо.

На нашу думку, такий підхід є недостатньо ефективним. Більш

доцільним ж підхід, коли викладач використовує прийоми взаємодії з студентом, що розкривають особистісний зміст освітніх конфліктів (наприклад, пояснює психічні стани, що виникають в учнів у процесі їх вирішення).

Саме такий підхід має бути основним, оскільки для втілення виховної роботи у закладі освіти важливо розуміти важливість навичок управління конфліктами, що має сприяти комфортності та ефективності їх професійної діяльності.

Перш ніж описати засоби навчання, що сприяють формуванню конфліктологічної компетентності, необхідно визначити поняття «засіб навчання».

Засіб – це предмет, подія, спосіб дії, спрямований на вирішення навчальних завдань [18].

Структурні елементи конфліктологічної компетентності: конфліктологічні знання; контроль соціальних технологій для попередження, управління, зменшення деструктивних форм конфлікту; створення професійного способу мислення, що включають методи, стратегії, творчість; контроль психологічної гігієни та технологій стресостійкості в конфліктах.

Конфліктологічні навички можна умовно поділити на три групи: інформаційну, операційну та аксіологічну. Інформаційні – це знання про причини конфліктів, поведінку людей у конфліктних ситуаціях, види конфліктів, стадії їх розвитку, варіанти поведінки, способи протидії та вирішення конфліктних ситуацій.

Операційну уміння – це вміння вчителя впливати на конфліктну ситуацію, конструктивно її вирішувати, а також здатність нести відповідальність за результати вирішення конфлікту.

Аксіологічні уміння включають мотиваційну, вольову, емоційну, рефлексивну та екзистенційну функції ефективного управління конфліктом:

1) знання про причини, механізми та формальні умови виникнення конфліктів, перебіг і припинення конфліктів;

- 2) навички конструктивної поведінки на всіх етапах розвитку конфлікту;
- 3) уміння аналізувати конфліктну ситуацію, прогнозувати її динаміку, запобігати деструктивним діям, прагнути до конструктивного вирішення конфлікту.

При створенні відповідної моделі конфліктологічної компетентності важливо враховувати такі змістовні блоки: методологічний, теоретичний, практичний і технологічний блоки, особистісні характеристики суб'єкта конфлікту, формально-етичні межі конфлікту.

Методичний блок передбачає контроль методів діагностики, дослідження, прогнозування, попередження конфліктів та вирішення конфліктів. Теоретичний блок включає знання різноманітних підходів до конфліктів у філософії, психології, соціології, філології та інших науках і дисциплінах. Широкі знання у спеціалізованій професійній діяльності по роботі з конфліктами. Змістом функціонального бар'єру є взаємодія в конфлікті і баланс морального самовизначення, баланс між особистим інтересом і зовнішніми потребами, здатність і досвід діяльності в конфліктних ситуаціях.

Технологічний блок є сполучною ланкою між теорією і практикою. Його складовими є гуманітарні технології створення соціально-психологічних програм діяльності і поведінки суб'єкта в конфлікті.

Особистісні характеристики суб'єкта конфлікту – це такі його індивідуально-психологічні особливості, як характер і поведінка. Нормативні та етичні межі конфлікту включають взаємодію з конфліктними питаннями за межі представлення розумних, чесних і відкритих протиріч.

Конфліктологічна компетентність складається з: психічної сфери (система конфліктологічних знань, розумова гнучкість), емоційної сфери (самооцінка, рівень впевненості в собі, рівень стресу), мотиваційної сфери (конфліктна установка, рівень конфліктної мотивації), сфери самоконтролю (рівень самоконтролю), суб'єктно-функціональної сфери (система умінь вирішення конфліктних завдань, управління конфліктом).

Структурно-функціональну модель конфліктологічної компетентності майбутнього педагога можна представити на рис. 3.2.

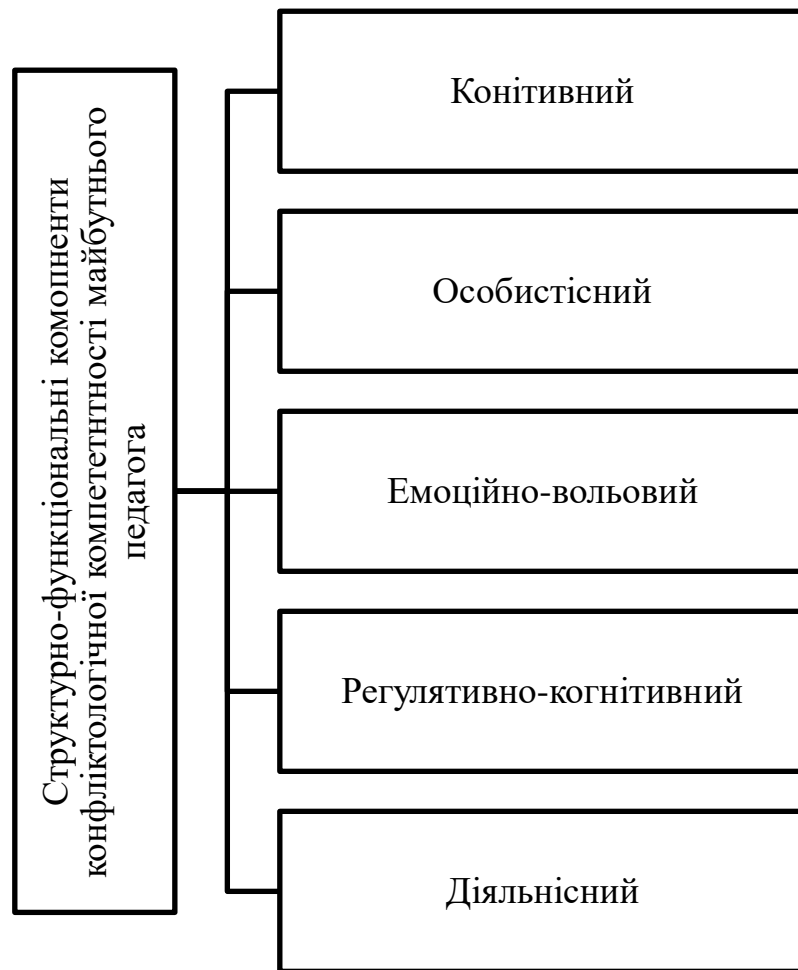

Рис. 3.2. Структурно-функціональна модель конфліктологічної компетентності майбутнього педагога

Виділяють п'ять груп компонентів цієї здатності:

- цілеспрямованість (здатність особистості визначати пріоритетні цілі, ефективні способи їх досягнення);
- гнучкість (здатність динамічно оцінювати свої дії, поведінку і почуття);
- комунікабельність. (конструктивність особистості в конфліктних ситуаціях, сприяючи попередженню цих ситуацій, також може відновити психологічний мікроклімат у постконфліктній ситуації);

- соціалізація (адекватне розуміння, знання соціальних прав та обов'язків);
- готовність до розвитку (бажання вчитися, самоорганізація, саморозвиток, прояв творчості та вміння чітко висловлювати свої думки та почуття в конфлікті).

Можна розглядати структуру конфліктної компетентності через призму характеристик конфліктного спілкування. З цієї точки зору до основних компонентів, які включають конфліктологічні компетенції, належать:

- «Я-компетентність» – достатня спрямованість на власну психологічну здатність, а також здатність іншого учасника (учасників);
- ситуаційна компетентність – залежно від ситуації, здібностей учасників.

Конфліктологічна компетентність виглядає як цілісна структура, яка відповідає певним вимогам і завдяки їм виконує певні завдання.

Когнітивний компонент конфліктологічної компетентності – це сукупність психолого-педагогічних і конфліктологічних знань, що забезпечує теоретичну готовність вчителя до антиконфліктної діяльності.

Особистісний компонент конфліктологічної компетентності педагога відображає його спрямованість на антиконфліктну діяльність. До цього елемента відносяться: світогляд, ціннісні орієнтації особистості, її особистісні властивості та характеристики, життєва позиція. Одним із критеріїв є комунікабельність та організованість.

Показники сформованості емоціно-волевого компоненту: уміння встановлювати стосунки з людьми і коректно до них ставитися; рівень розвитку навичок усного мовлення та аудіювання, спрямованих на зниження конфліктного ризику; прагнення до продуктивного та безконфліктного спілкування; рівень самоконтролю та емоційної стриманості.

Регулятивно-когнітивний критерій визначається за такими показниками: самосвідомість як носій професійних характеристик, рівень усвідомленості професійних знань, умінь і навичок, стиль і час вирішення професійних

завдань, пов'язаних із запобіганням і розв'язанням конфліктів.

Діяльнісний компонент проявляється у здатності особистості розглядати конфлікт як невід'ємну частину нашого життя та уникати конфліктних взаємодій.

Функція інформації відображається в здатності індивіда розуміти неоднозначне тлумачення конфліктної взаємодії та шляхів вирішення. Зміст прогностичної функції визначається здатністю особистості зменшувати деструктивні конфлікти та змінювати їх у позитивну сторону за допомогою різних прийомів.

Роль контролю полягає в тому, щоб індивід виступив у ролі посередника або посередника, тобто після з'ясування позицій, потреб і цілей учасників конфлікту виважено розв'язав конфлікт.

Важливе завдання розуміється в контексті розширення стосунків і діяльності для зміни точки зору особистості на конфлікт. Рефлексивна функція відображає здатність особистості реконструювати проблеми, що виникають, і визначати причини. Так само інтегрована функція у визначенні продуктивності конфліктологічної компетенції, яка є лідером у розвитку конфліктологічної компетентності.

3.2. Шляхи формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога.

Формування конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя базується на наступних блоках:

1. Теоретичні знання в області конфліктології, психології, освіти;
2. Володіння соціальними технологіями попередження, управління, зменшення деструктивних форм конфлікту;
3. Формування професійного способу мислення, що включає мотивацію, метод, творчість.

4. Володіння антистресовими технологіями в конфліктах, відсутність конфліктофобії.

Відповідно до вищесказаного можна розробити вимоги до майбутнього фахівця, який бажає підвищити рівень конфліктологічної компетентності.

По-перше, майбутній педагог повинен володіти здатністю до рефлексії та самосвідомості, вміти проектувати середовище особистого спілкування зі студентами.

По-друге, важливо пам'ятати, що конфліктна компетентність формується в процесі набуття досвіду конструктивної взаємодії в конфліктах.

По-третє, педагог повинен чітко визначити предмет конфлікту і дозволити емоціям керувати ним у свідомості.

Незважаючи на те, що концепція конфліктних умінь і навичок є дуже новою, вона повільно набуває суспільного визнання, тобто можна сказати, що і суспільство, і система вищої освіти (загалом система освіти) усвідомили її нагальну потребу [10].

Шляхи формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога включають:

- зміст навчального матеріалу, зміст конфліктної ситуації;
- методи і форми навчання і виховання;
- особистісно-професійні характеристики викладача;
- особисті стосунки в навчальній групі.

У традиційному підході до викладання більша частина навчального часу проводиться з професором, який читає лекцію, а студенти дивляться та слухають. Студенти працюють над завданнями індивідуально, і співпраця не заохочується. Методи навчання, орієнтовані на студента, переміщують центр діяльності з педагога на студента.

Ці методи включають:

Активне навчання, під час якого учні вирішують проблеми, відповідають на запитання, формулюють власні питання, обговорюють, пояснюють, дискутують або проводять мозковий штурм під час уроку.

Кооперативне навчання, під час якого учні працюють у командах над проблемами та проектами в умовах, що забезпечують позитивну взаємозалежність та індивідуальну відповідальність.

Індуктивне викладання та навчання, під час якого студенти спочатку стикаються з проблемами. Індуктивні методи включають навчання на основі запитів, навчання на основі конкретних випадків, навчання на основі проблем, навчання на основі проектів, навчання на основі відкриттів та своєчасне навчання.

Методи, орієнтовані на студента, неодноразово демонстрували перевагу перед традиційним підходом до навчання, орієнтованим на педагога, і цей висновок застосовний незалежно від того, чи є оцінюваним результатом короткострокове засвоєння, довгострокове утримання або глибина розуміння матеріалу курсу, набуття критичне мислення чи навички творчого вирішення проблем, сформованість позитивного ставлення до предмету, що викладається, або рівень впевненості у своїх знаннях і навичках [48].

Практичні заняття, ділові ігри та проблемні ситуації сформують у майбутніх педагогів певні компетенції: володіти методами дослідження людських та групових конфліктів; виявлення емоційного стану учасників конфлікту, прогнозування конфліктних дій; нейтралізувати конфліктних агентів комунікації; аналізувати причини конфліктів; визначити різницю між конфліктом і суперечкою, причини конфлікту; класифікувати конфлікти; аналізувати динаміку конфліктів; вирішення та попередження конфліктів; ведення переговорних процесів на різних рівнях конфлікту [29, с. 143].

Перевагами активного групового навчання при вивченні предметів конфліктного циклу ми вважаємо: активне спілкування (дискусія), активне слухання, обговорення проблем, обмін завданнями та оцінками, розвиток рефлексивних навичок, формування навичок сприйняття. позиція іншої людини; розвиток навичок роботи в команді для досягнення спільної мети: вміння спільно вирішувати конфлікти; зростає бажання вчитися разом,

підвищується взаємоповага і толерантність; розвивається взаємодопомога; поліпшується психологічний стан і взаємовідносини студентів у групі.

У навчальному процесі широко використовуються мультимедійні засоби для подачі інформації про конфлікти та психологічні особливості учасників у вигляді навчальних фільмів. Педагогічний досвід показує, що щодо конфліктів різних соціальних груп, їх причин і динаміки, емоційного стану учасників конфлікту, конфліктних стратегій і методів, переговорних процесів і вирішення конфліктних ситуацій дуже ефективним у навчальному процесі є використання відеофільмів.

У навчальній практиці активно використовуються відеоматеріали (фрагменти кіно- та документальних фільмів), що стосуються майбутньої професійної діяльності. Практичний досвід викладання конфліктних ритуалів та окремих модулів дозволяє виділити ефективні: обговорення конфліктних проблем у загальному колі. Це добре відома технологія, яка в основному використовується в поєднанні з іншими.

Різновидом загальногрупової дискусії є технологія «мікрофон», яка дає можливість кожному швидко висловити свою думку з проблеми, відповісти на запитання або знайти місце.

Зокрема, мозковий штурм спонукає майбутніх педагогів до творчості, надаючи їм можливість вільно висловлювати свої ідеї. Мета мозкового штурму – за 5-10 хвилин зібрати якомога більше ідей від усіх студентів.

Технологія Openwork Saw використовується для створення середовища в класі, яке дозволяє майбутнім педагогам працювати разом, засвоюючи великі обсяги інформації за короткий проміжок часу. Першу інформацію студенти повинні отримати перед вступною лекцією, або вона може замінити урок. У ході курсу зміст деяких понять буде розбиратися майбутніми вчителями в певних навчальних ситуаціях. Важким способом обговорення спірних питань є дебати, які можливі лише тоді, коли майбутні педагоги навчаться працювати в групі та вміють вирішувати проблеми.

У дебатах, оскільки студенти довго готуються і публічно доводять правильність своєї позиції, дуже актуальним стає розділення на протилежні точки зору. Робота в малих групах дає можливість усім учасникам діяти, практикувати навички міжособистісного спілкування, оволодівати технікою активного слухання, виробляти спільні рішення, розвивати навчальні завдання та навички вирішення конфліктів. Отже, якість та ефективність професійної підготовки майбутніх педагогів безпосередньо пов'язані зі здатністю професійно та неупереджено аналізувати ситуацію та виконувати службові обов'язки, демонструвати високий рівень загальної культури, професіоналізму, мотивації до самовдосконалення та конструктивного спілкування [26, с. 32].

Рівень сформованості конфліктологічної культури майбутнього педагога визначається у конфліктологічній компетентності і, за Л. Ярославом, включає: когнітивний компонент – систему наукових знань про конфлікт; елемент мотивації включає спрямованість особистості на конструктивне вирішення конфлікту; емоційно-вольовий, рефлексивний елемент виражається в здатності людини спостерігати за своєю поведінкою, аналізувати свої особисті здібності та здібності суперника [22].

Поведінковий компонент включає розуміння та контроль стратегій конфліктної поведінки. Ми вважаємо, що глибина дослідження конфліктної компетентності вимагає аналізу концепції емоційного інтелекту. Емоційний інтелект, з точки зору сучасних дослідників, є найважливішою частиною життя людини, яка дає не тільки можливість самоусвідомлення, а й правильного розуміння емоційних станів інших, здатність реагувати.

Концепція емоційного інтелекту – це здатність людини розуміти власний емоційний світ та емоції інших людей. Ця здатність базується на розвитку такого перцептивного методу, як виявлення причин і наслідків конкретних емоційних ситуацій людини та досвіду управління, розуміння комунікаційної структури особистості (потужний контроль емоційного проходу, і їх зовнішнє вираження тощо).

Змістом емоційного інтелекту сучасного фахівця є сукупність умінь і навичок розуміти власні емоції та керувати ними, а також розуміти емоції інших людей і впливати на них [27].

На сучасному рівні суспільного розвитку емоційний інтелект слід розглядати не як систему певних здібностей і стійких особистісних характеристик, а як прояв рефлексивної свідомості особистості.

В основі емоційної характеристики людини лежать її індивідуально-психологічні та поведінкові особливості, походження, прояв і вплив яких повинен знати сучасний фахівець. З точки зору сучасних дослідників, емоційний контроль – це навичка, яка розвивається в процесі навчання та виконання практичних завдань, і відповідно людина, володіючи певними навичками, може досягти емоційної рівноваги під час виконання професійної діяльності.

Для управління емоційними навичками, крім постійного тренування у виконанні практичних завдань, вважаємо важливим формування психологічної готовності до управління емоціями, що розглядається як особистісна інтеграційна якість майбутнього фахівця – розуміння потенціалу. Наявність проблемних ситуацій і готовність до їх вирішення, збереження самовладання, швидке реагування та адаптація в нових ситуаціях [28].

Для цього необхідний розвиток емоційного інтелекту людини як фахівця: когнітивного компоненту, який включає здатність ідентифікувати емоції, розуміти й аналізувати емоційні прояви, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в емоційній сфері. Афективний компонент, що включає вміння контролювати емоції, наявність індивідуальних ціннісних орієнтацій, емоційне ставлення, розвинену емпатію, заразливий компонент – орієнтація на емоційне усвідомлення; емоційна активність.

Відповідно, сучасний педагог має насамперед усвідомлювати власні почуття та емоції, ідентифікувати їх, аналізувати та розуміти причини.

Відповідно до вищевикладеного, сучасний педагог контролює вміння керувати емоційним станом процесів спілкування; зменшення емоційної

напруги соціальних стосунків; конструктивно вирішувати конфлікти; подолання комунікаційних бар'єрів; конструктивно захищайте особисті кордони [36].

Емоційність викладача – ключовий фактор взаємодії в навчанні; вона визначає результат емоційного впливу, мобілізує і заряджає силою учнів, сприяє їх розумовій праці.

Викладання – це розумово дуже активна робота. Психічне перенапруження, у свою чергу, поглиблює вади характеру – непомірковане честолюбство, ревності, заздрість, брутальність, глузування, все те, що викликає дискомфорт у стосунках між однолітками, учнями та батьками. Щоб подолати цей дискомфорт, педагог має враховувати рівень фрустрації базових потреб людини та розвивати її емоційно-вольові здібності, відповідну самооцінку та стресостійкість.

ВИСНОВКИ

1. Конфліктологічна компетентність – це складне соціально-психологічне явище і є частиною соціально-психологічної компетентності особистості. Вона включає знання про виникнення, розвиток і припинення конфліктів; уміння діяти в конфліктній ситуації, прогнозувати її динаміку, запобігати деструктивним діям, завершувати конфлікт з мінімальними втратами для себе та опонента; первинні навички конструктивної поведінки на всіх етапах розвитку конфлікту. Значний вплив на розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців має спеціальна конфліктологічна підготовка майбутніх спеціалістів у психолого-педагогічних умовах.

2. Конфліктологічна компетентність є невід’ємною частиною професійно-педагогічної майстерності педагога. Формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога – це динамічний, активний, багаторівневий процес якісних змін, детермінований як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, який можна планувати та готувати в навчально-професійній діяльності. Рівень сформованості конфліктологічної компетентності майбутнього педагога включає: когнітивний компонент – систему наукових знань про конфлікт; мотиваційний компонент - розуміння значущості умінь вирішення конфліктів в педагогічній діяльності; емоційно-вольовий – спрямованість особистості на конструктивне вирішення конфлікту; рефлексивний компонент, що виражається в здатності людини спостерігати за своєю поведінкою, аналізувати свої особисті уміння та можливості.

3. Наше дослідження свідчить, що наукові підходи, спрямовані на розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів, мають значні можливості в теоретичній, методологічній та практичній реалізації. Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі полягають у визначенні умов розвитку психологічних особливостей, особистісних особливостей педагогів, тренінгової програми, спрямованої на виявлення

особистісних ресурсів, що забезпечують високий рівень розвитку їхньої конфліктологічної компетентності, а також ефективність розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів.

Емпіричне дослідження стану конфліктологічної компетентності майбутніх педагогів проводилось за допомогою тесту Томаса-Кілмана на визначення реагування особи в конфлікті; опитування за сформованою анкетною; оцінки конфліктності особистості.

Отримані дані свідчать про те, що всі 40 осіб вважають себе неконфліктними людьми, вважають, що розпочинають конфлікти не часто, більшість причиною можливих конфліктів вважають заздрість. Хлопцям більш притаманні рівні конфліктності «нижче середнього», менш притаманні рівні конфліктності «низький». Дівчатам більш притаманні рівні конфліктності «нижче середнього», менш притаманні рівні конфліктності «середній». Результати отриманих тестів дають змогу сформулювати висновок, щодо того, що всі учасники дослідження можуть вважатися конфліктологічно компетентними.

4. Умовами формування конфліктологічної компетентності є: ставлення до студента як до дорослого, що навчається і має певний життєвий та особистий досвід; формування чіткого уявлення про взаємозв'язок навчання і професійної діяльності; включення у навчальний процес конфліктних ситуацій, спрямованих на розвиток конфліктологічної компетентності; поєднання конфліктологічної підготовки з професійно значущими характеристиками.

Розвиток конфліктологічної компетентності майбутнього педагога може здійснюватися шляхом вивчення навчальних дисциплін на відповідну тематику; в рамках здобуття психолого-педагогічних знань; моделювання та аналізу конфліктних ситуацій в межах вивчення окремих тем і предметів впродовж здобуття вищої освіти. Засоби формування конфліктологічної компетентності майбутнього педагога: зміст навчального матеріалу, зміст конфліктної ситуації; методи і форми навчання; використання

мультимедійних та відео матеріалів подачі інформації про конфлікти та психологічні особливості учасників; особистісно-професійні характеристики педагога; особистісні стосунки в навчальній групі.

1. Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід: методичний посібник. Київ, 2019. 132 с.
2. Андрійченко Г., Бугаєвський І. Конфлікти та їх профілактика як умова успішної інтеграції студентської молоді в суспільство. *Науковий вісник МНУ імені в. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. С. 17–22.
3. Антонійчук Н. Конфліктна поведінка особистості як результат впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2019. Випуск 5. С. 3–8.
4. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. Київ, 2013. 407 с.
5. Власенко І. А. Конфліктологічна компетентність студентів: умови та програма формування Теорія і практика сучасної психології, 1 (1). 2020. С. 155–160.
6. Власенко І. А. Формування конфліктологічної компетентності студентів: практика кінотренінгу. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному світі* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 15 лист. 2019 р. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. С. 225–229.
7. Войтович М. В. Розвиток конфліктної компетентності у студентів – медичних психологів на етапі професійної адаптації. *Актуальні проблеми психології*. 2012. Том V. Випуск 12. С. 23–31.
8. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навч.-метод. посібн. Харків, 2020. 91 с.
9. Гірник А. Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої освіти: *Зб. матеріалів III Міжнар. наук. конф.*, м. Харків, 13–14 трав. 2011 р. Харків, 2011. С. 19–22.
10. Голубєва М. О. Психолого-педагогічний зміст термінів «конфліктна компетентність» та «конфліктологічна компетентність». URL:

file:///C:/Users/1/Downloads/42.pdf (дата звернення: 20.11.2023).

11. Горохова І. В. Мовно-комунікативні практики формування критичного мислення в сучасних університетах США : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10. Київ, 2016. 180 с.

12. Гречановська О. В. Педагогічна система формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей: монографія. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 2018. 440 с.

13. Єрмоленко С. І. Інтерактивні технології у ВНЗ. *Нові виміри сучасного світу* : матеріали I міжнар. інтернет-конференції. Мелітополь, 2017. С. 160–161.

14. Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В., Шварп Н. В. Удосконалення конфліктологічної компетентності викладачів вищої школи в системі підвищення кваліфікації. *Науковий часопис національного педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2019. Вип. 68. С. 102–107.

15. Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В., Шварп Н. В. Удосконалення конфліктологічної компетентності викладачів вищої школи в системі підвищення кваліфікації. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27164/Kaidalova_102-107.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.11.2023).

16. Катасанов О. М. Соціально-психологічні особливості формування конфліктологічної компетентності особистості в критичні періоди її розвитку : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Сєверодонецьк, 2018. 20 с.

17. Климентьева О. С. Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 51. С. 269–276.

18. Козич І. В. Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/ped_2008_1/2008-26-06/koznych.pdf (дата звернення: 20.11.2023).

19. Козич І. В. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Запоріжжя, 2008. 254 с.

20. Конфліктна модель ТКІ. URL: <https://kilmanndiagnostics.com/overview-thomas-kilmann-conflict-mode-instrument-tki/> (дата звернення: 20.11.2023).

21. Кошечко Н. В. Інноваційні технології навчання студентів з педагогічної конфліктології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. Вип. 1. 2018. С. 32–37.

22. Лелюх-Степанчук О. О. Емоційний інтелект як проблема психологічної науки. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка*. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Том. X. Вип. 31. 2018. С. 83–92.

23. Лєскова Л. Ф. Соціальний конфлікт як форма прояву соціальних відносин. URL: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/16602/%D0%9B%D1%94%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A1%D0%BE%D1%86.%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84..pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.11.2023).

24. Лях Т., Спіріна, Т., Деркач В. Соціально-педагогічна профілактика булінгу у шкільному середовищі. *Педагогічні науки*. 2018. Вип. LXXXIV. Т. 2. С. 183–187.

25. Михайловська М. Ю. Формування конфліктологічної компетентності в освітньому середовищі ВНЗ. *Актуальні проблеми особистісного зростання: Збірник наук. праць Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих вчених*. М-во освіти і науки України, ЖДУ імені І.Франка. Житомир, Вд-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. С.241 – 242.

26. Михайлюк А. Л. Інноваційні педагогічні технології формування конфліктологічної культури майбутніх вчителів в умовах навчання в

магістратурі. Суспільні дисципліни як засіб формування цивілізаційної компетентності здобувачів освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, (м. Рівне, 20-21 травня 2021 року). Рівне, 2021. С. 30–36.

27. Могиляста С. М. Соціально-психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому та юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології* Т. 12. Психологія творчості. Вип. 25. 2019. С. 164–171.

28. Москаленко В. В., Максьом К. В. Емоційний інтелект: характеристика феномену та його структурні складові. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Т. 12, вип. 25. 2019. С. 203–210.

29. Мухіна Л.М. Структура конфліктологічної компетентності майбутнього вчителя. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського* : збірник наукових праць. Серія «Психологічні науки» / за наук. ред. Н.О. Євдокимової. № 1 (16), травень 2016. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2016. С. 142–146.

30. Омельченко В. В. Соціальна психологія та конфліктологія: навч. посіб. Харків : ХНУРЕ, 2020. 64 с.

31. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці: навч. посібн. Ужгород, 2020. 360 с.

32. Петрінко В. С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

33. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб., 4- те вид., випр. і доп. К. Каравела, 2020. 419 с.

34. Про затвердження професійного стандарту стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023).

35. Професійно-психологічна підготовка працівників слідчих підрозділів. URL: http://megalib.com.ua/content/9876_Konfliktologichna_kylytra_pracivnikiv_OVS.html (дата звернення: 20.11.2023).

36. Пухно С. В. Емоційний інтелект як складова конфліктологічної компетентності майбутніх вчителів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2022. С. 87–96.

37. Рогуцький Ю. І. Конфліктологічна компетентність вчителя як умова профілактики конфліктів у педагогічному колективі. Всеукраїнська науково-практична конференція «Реалії та перспективи розвитку сучасної освіти: із досвіду роботи українських вчителів». URL: <https://genezum.org/library/konfliktologichna-kompetentnist-vchytelya-yak-umova-profilaktyky-konfliktiv-u-pedagogichnomu-kolektyvi> (дата звернення: 20.11.2023).

38. Савчук Б., Ковальчук В. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівця як компонента їхньої педагогічної майстерності. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 3. С. 91-94.

39. Сергієнко Н. П., Рябуха Л.В. Міжособистісні відносини та їх роль в учбовій діяльності студентів та курсантів НУЦЗУ. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/1204/1/> (дата звернення: 20.11.2023).

40. Соціологія конфлікту. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/03/lektsiya-7.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

41. Стеценко Н. М. Конфліктологічна компетентність як умова успішної професійної діяльності педагога. 2023. URL: <file:///C:/Users/1/Downloads/6225-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-6260-1-10-20230911.pdf> (дата звернення: 20.11.2023).

42. Тема: Конфлікти в діяльності соціального педагога. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/23890/mod_resource/content/1/%D0%9B

%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%208%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf (дата звернення: 20.11.2023).

43. Тест за методикою К. Томаса «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації». URL: <https://osnova.com.ua/test-za-metodikoyu-k-tomasa-viznachennya-stilyu-povedinki-v-konfliktniy-situatsii/> (дата звернення: 20.11.2023).

44. Ярослав Л. Інтерактивні технології як засіб формування конфліктологічної компетентності у майбутніх студентів-психологів. *Молодий вчений*, 9 (85). 2020. С. 125–129.

45. Ярослав Л. Розвиток конфліктологічної компетентності у студентів педагогічних спеціальностей: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Молодий вчений*, 8 (72). 2019. С. 218–223.

46. Gutierrez-Schmich T. Public Pedagogy and Conflict Pedagogy: Sites of Possibility for Anti-Oppressive Teacher Education. A dissertation Presented to the Department of Education Studies and the Graduate School of the University of Oregon in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. 2016. 293 p.

47. Khasan B., Yustus T. Mass and Individual: Organized Conflict Against Spontaneity. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. 2018. № 11 (2). P. 233–242.

48. Learner-Centered Teaching. URL: <https://www.engr.ncsu.edu/stem-resources/legacy-site/learner-centered/> (дата звернення: 20.11.2023).

49. Polishchuk G. V. Conceptual model of conflictological competence formation of future foreign language teachers in the process of professional training. *Педагогічні науки: теорія та практика*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 3 (39). С. 84–93.

50. Santoro M. How to Handle Conflict using Everything DiSC Assessments. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/how-handle-conflict-using-everything-disc-assessments-marisa-santoro> (дата звернення: 20.11.2023).

51. Sources of conflict. URL: <https://www.schooltools.info/analyzing-conflict> (дата звернення: 20.11.2023).

ДОДАТОК А

Опитувальник за методикою Томаса-Кілмана

В опитувальнику наведено 5 можливих варіантів поведінки в конфліктній ситуації, які згруповані у 30 пар. З кожної пари оберіть те судження, яке Ви вважаєте найхарактернішим для своєї поведінки.

1.

а) Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання.

б) Перш ніж обговорювати те, у чому ми не дійшли згоди, я намагаюся звернути увагу на те, із чим ми обидва погоджуємося.

2.

а) Я намагаюся знайти компромісне рішення.

б) Я намагаюся владнати справу з урахуванням інтересів іншого і власних.

3.

а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.

б) Я намагаюся заспокоїти іншого і здебільшого зберегти наші стосунки.

4.

а) Я намагаюся знайти компромісне рішення.

б) Іноді я жертвую власними інтересами заради інтересів іншої людини.

5.

а) Налагоджуючи спірну ситуацію, я повсякчас намагаюся знайти підтримку в іншого.

б) Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруження.

6.

а) Я намагаюся уникнути прикрощів.

б) Я намагаюся досягти свого.

7.

а) Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання, щоб згодом зробити це остаточно.

б) Я вважаю за можливе поступитися одним, щоб досягти іншого.

8.

а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.

б) Я насамперед намагаюся чітко з'ясувати те, у чому полягають усі порушені інтереси й питання.

9.

а) Вважаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

б) Я докладаю всіх зусиль, щоб досягти свого.

10.

а) Я наполегливо прагну досягти свого.

б) Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11.

а) Насамперед я намагаюся чітко з'ясувати те, у чому полягають усі порушені інтереси й питання.

б) Я намагаюся заспокоїти іншого й здебільшого зберегти наші стосунки.

12.

а) Я завжди уникаю позиції, що може викликати суперечки.

б) Я даю можливість іншому мати свою думку, якщо він також іде мені назустріч.

13.

а) Я пропоную серединну позицію.

б) Я наполягаю, щоб усе було зроблено по-моєму.

14.

а) Я повідомляю іншому свою думку й запитую про його погляди.

б) Я намагаюся довести іншому логіку й переваги моїх поглядів.

15.

а) Я намагаюся заспокоїти іншого й здебільшого зберегти наші стосунки.

б) Я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.

16.

- а) Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.
- б) Я намагаюся переконати іншого в перевазі моєї позиції.

17.

- а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.
- б) Я намагаюся зробити все, щоб уникнути марної напруженості.

18.

а) Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

б) Я даю можливість іншому мати свою думку, якщо він також іде мені назустріч.

19.

а) Передусім я намагаюся чітко з'ясувати те, у чому полягають усі порушені інтереси й спірні питання.

б) Я намагаюся відкласти рішення спірного питання, щоб згодом розв'язати його остаточно.

20.

- а) Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності.
- б) Я намагаюся знайти найкраще поєднання вигод і втрат для нас обох.

21.

- а) Під час переговорів я намагаюся бути уважним до бажань іншого.
- б) Я завжди схиляюся до прямого обговорення проблеми.

22.

а) Я намагаюся знайти серединну позицію між моєю думкою та думкою іншої людини.

б) Я відстоюю свої бажання.

23.

а) Як правило, я турбуюся про те, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

б) Іноді я надаю можливість іншим узяти на себе відповідальність за

розв'язання спірного питання.

24.

а) Якщо позиція іншого видається мені важливою, я намагатимуся йти назустріч його бажанням.

б) Я намагаюся переконати іншого дійти компромісу.

25.

а) Я намагаюся довести іншому логіку й переваги моїх поглядів.

б) Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.

26.

а) Я пропоную серединну позицію.

б) Я майже завжди стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

27.

а) Зазвичай я уникаю позиції, що може викликати суперечки.

б) Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

28.

а) Зазвичай я наполегливо намагаюся досягти свого.

б) Налагоджуючи ситуацію, я намагаюся знайти підтримку в іншого.

29.

а) Я пропоную серединну позицію.

б) Вважаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.

30.

а) Я намагаюся не зачіпати почуттів іншого.

б) Я завжди дотримуюся такої позиції в спірному питанні, щоб досягти успіху.

ДОДАТОК Б

Анкета на визначення конфліктності особистості

1. Чи властиве Вам прагнення до домінування, до підпорядкування своїй волі інших людей?
 - а) ні, не властиво;
 - б) інколи;
 - в) так, властиво.
2. Чи є у вашому колективі люди, які Вас побоюються, а, можливо, й ненавидять?
 - а) так;
 - б) складно відповісти;
 - в) ні.
3. Хто Ви більшою мірою?
 - а) конформіст;
 - б) принциповий;
 - в) заповзятливий.
4. Як часто Вам доводиться критикувати?
 - а) часто;
 - б) час від часу;
 - в) нечасто.
5. Що для Вас було б найбільш характерним, якби ви очолили новий для Вас колектив?
 - а) визначили б, хто є хто, і встановили б контакт із лідерами;
 - б) частіше радилися б з людьми.
6. У разі невдач, який стан більше Вам властивий?
 - а) песимізм;
 - б) поганий настрій;
 - в) образа на самого себе.
7. Чи характерне для Вас прагнення відстоювати й підтримувати, свою думку?

- а) так;
- б) більше так, ніж ні;
- в) ні.

8. Чи відносите Ви себе до людей, яким краще сказати гірку правду в очі, ніж промовчати?

- а) так;
- б) швидше за все;
- в) ні.

9. Від якої з трьох особистісних якостей, притаманних Вам, Ви прагнете позбавитися найбільшою мірою?

- а) дратівливості;
- б) образливості;
- в) нетерпимість до критики на свою адресу.

10. Хто Ви більшою мірою?

- а) незалежна людина;
- б) лідер;
- в) генератор ідей.

11. Якою людиною вас вважають Ваші друзі?

- а) екстравагантною;
- б) оптимістичною;
- в) наполегливою.

12. Проти чого найчастіше Вам доводиться боротися?

- а) проти несправедливості;
- б) проти егоїзму.

13. Що для Вас найхарактерніше?

- а) недооцінка власних здібностей;
- б) об'єктивна оцінка власних здібностей;
- в) переоцінка власних здібностей.

14. Що Вас найчастіше провокує на зіткнення і конфліктну взаємодію з іншими?

- а) надмірна ініціатива;
- б) надмірна критичність;
- в) надмірна прямолінійність.